

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Кафедра теорії і методики початкової освіти

На правах рукопису

ПОЛІЩУК ВАЛЕРІЯ ВАЛЕРІЇВНА
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО - ПЕДАГОГІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Спеціальність 013 Початкова освіта

Освітньо-професійна програма Початкова освіта

Робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

Науковий керівник:
ГОНЧАРУК
ОЛЬГА ВАЛЕРІЇВНА,
доктор педагогічних наук,
професор

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № 5

засідання кафедри теорії та
методики початкової освіти

від 12 листопада 2024 р.

Завідувач кафедри

Проф. Пріма Р.М. _____

Анотація

Поліщук В.В. Формування професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів.

Актуальність кваліфікаційної роботи підкреслюється значимістю процесу формування професійних цінностей у майбутніх педагогів, оскільки саме вони поєднують у собі цілі, мотиви, ідеали, установки й інші світоглядні характеристики особистості, які слугують основою людських ціннісних смислів і орієнтацій, визначають професійну спрямованість і фаховість.

Мета роботи полягає у розробці на основі теоретичного аналізу проблеми формування системи особистісних цінностей і з урахуванням особливостей реалізації цього процесу для здобувачів освіти спеціальності 013 Початкова освіта методики формування професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів та експериментально перевірити її ефективність.

У *першому розділі* проаналізовано теоретичні основи формування професійно-педагогічних цінностей у здобувачів освіти спеціальності 013 «початкова освіта».

У *другому розділі* досліджено та проаналізовано стан сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів.

У *третьому розділі* описано апробацію методики формування професійно-педагогічних цінностей здобувачів освіти спеціальності «початкова освіта».

Ключові слова: цінність, професійно-педагогічна цінність, професійно-ціннісна орієнтація, формування цінностей, учитель початкових класів.

Polishchuk V.V. Formation of professional and pedagogical values of future primary school teachers.

The relevance of qualification work is emphasized by the importance of the process of formation of professional values in future teachers, since they combine goals, motives, ideals, attitudes and other worldview characteristics of the individual, which serve as the basis of human value meanings and orientations, determine professional orientation and specialization.

The purpose of the work is to develop, on the basis of a theoretical analysis of the problem of forming a system of personal values and taking into account the peculiarities of the implementation of this process for students of the specialty 013 Primary education, a method of forming professional and pedagogical values of future primary school teachers and experimentally verifying its effectiveness.

In the first chapter, the theoretical foundations of the formation of professional and pedagogical values among students of the specialty 013 "primary education" are analyzed.

In the second chapter, the state of formation of professional and pedagogical values of future primary school teachers is investigated and analyzed

The third chapter describes the approbation of the method of formation of professional and pedagogical values of students of the "primary education" specialty.

Keywords: value, professional-pedagogical value, professional-value orientation, formation of values, primary school teacher.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО - ПЕДАГОГІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....	7
1.1. Аналіз поняття «професійно-педагогічні цінності» особистості».....	7
1.2. Особливості формування професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкової школи	13
РОЗДІЛ 2. СТАН СФОРМОВАНOSTІ ПРОФЕСІЙНО - ПЕДАГОГІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	22
2.1. Критерії, показники та рівні сформованості професійно-педагогічних цінностей здобувачів освіти.....	22
2.2. Дослідження реального стану сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів	27
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО- ПЕДАГОГІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....	41
3.1. Зміст методики формування професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів.....	41
3.2. Аналіз результатів дослідницько-експериментальної роботи.....	50
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному інформаційному суспільстві важлива роль у процесі професійної підготовки фахівців відведена формуванню системи загальнолюдських і професійних цінностей особистості. Загальнолюдські цінності Істини, Краси та Добра виступають мотиваторами всієї життєдіяльності кожної людини. У свою чергу, професійні цінності поєднують у собі цілі, мотиви, ідеали, установки й інші світоглядні характеристики особистості, які власне й слугують основою людських ціннісних смислів і орієнтацій, визначають професійну спрямованість і фаховість.

Формування системи цінностей молодих людей, їх трансформування в ціннісні орієнтації визначені як пріоритетні завдання сучасної вищої школи, що задекларовано Законами України «Про освіту» і «Про вищу освіту», Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки та ін. Особливо актуалізується проблема формування ціннісних орієнтацій у фахівців педагогічних спеціальностей, адже саме вони найбільше впливають на становлення особистості підростаючого покоління.

Аналіз повсякденної педагогічної практичної діяльності свідчить про те, що результативність освітнього процесу в усіх закладах освіти прямо пропорційно залежить від того «Хто вчить», «Як вчить?» і «Чому вчить?». Саме тому аксіологічний підхід в організації освітнього процесу на сьогодні є домінуючим.

Питання формування ціннісних орієнтацій особистості є актуальними й досліджуються в філософських, психологічних і педагогічних науках. Так, у педагогіці професійні цінності студентів визначаються як важлива складова їхнього професіоналізму, як стимул їх професійного становлення та росту, як важливий чинник формування готовності майбутніх педагогів до самостійної професійної діяльності.

Для дослідження проблеми формування професійних цінностей майбутніх фахівців як важливої складової в системі їхньої професійної освіти конструктивними стали роботи П. Гусака, С. Гончаренка, І. Зязюна, М. Євтуха, В. Кременя, Р. Пріми та ін., присвячені питанням професійної підготовки студентів до педагогічної діяльності.

Аналіз педагогічних джерел свідчить про відсутність ґрунтовних і системних наукових досліджень із проблеми формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів – майбутніх учителів початкової школи. Про це свідчить також низка суперечностей, які є очевидними в практичній діяльності: суперечності між суспільними потребами у формуванні ціннісної сфери особистості майбутнього педагога початкових класів і її недооцінкою при підготовці здобувачів освіти в університеті; достатньо високим ціннісно-розвивальним потенціалом освітнього середовища ЗВО і практично недостатнім рівнем сформованості професійно-ціннісних орієнтацій здобувачів освіти та ін.

Актуальність проблематики, недостатній ступінь її розробки й необхідність її конструктивного вирішення зумовили вибір *теми кваліфікаційного дослідження «Формування професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів»*.

Мета дослідження – розробити методика формування професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів та експериментально перевірити її ефективність.

Відповідно до мети ми визначили такі *завдання*:

1. Розкрити сутність поняття професійно-педагогічних цінностей особистості; визначити функції професійно-педагогічних цінностей та особливості їх формування у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи.

2. Визначити критерії, показники і схарактеризувати рівні сформованості професійно-педагогічних цінностей у здобувачів освіти; дослідити реальний рівень їх сформованості у майбутніх учителів початкових класів.

3. Розробити методика формування професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів; апробувати її й проаналізувати результати дослідницько-експериментальної роботи.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів.

Предмет дослідження – методика формування професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз, синтез, вивчення словників, енциклопедій, дисертацій, Інтернет-ресурсів для визначення понятійно-категоріального апарату, методики формування професійно-педагогічних цінностей здобувачів; узагальнення – для опрацювання та інтерпретації теоретичних джерел із досліджуваної проблеми, результатів діяльності студентів, формулювання висновків; *емпіричні* (тестування, анкетування, бесіда, педагогічне спостереження, самооцінка) – для визначення рівнів сформованості професійно-педагогічних цінностей та динаміки їх розвитку; *математичної статистики* – для опрацювання одержаних даних з метою перевірки ефективності розробленої методики формування професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкової школи.

Експериментальна база дослідження. Дослідницько-експериментальна робота здійснювалася на базі факультету педагогічної освіти та соціальної роботи Волинського національного університету імені Лесі Українки. Дослідженням було охоплено 23 здобувачі освіти (треті – четверті курси ДФН бакалаврату ОПП Початкова освіта.

Елементи наукової новизни та теоретична значущість. Розроблено та апробовано методика формування професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів, проаналізовано динаміку їхньої сформованості й окреслено основні напрями активізації досліджуваного процесу.

Практичне значення кваліфікаційного дослідження полягає в розробці інструментарію діагностики рівнів сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів; у можливості практичного

використання запропонованої методики формування професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів.

Апробація результатів дослідження. Результати кваліфікаційного дослідження апробовані під час проходження виробничих практик; результати дослідження «Експериментальна програма формування професійно-педагогічних цінностей у здобувачів освіти спеціальності «Початкова освіта», надруковані у збірнику Proceedings of X International Scientific and Practical Conference Vienna, Austria 2-4 September 2024. С.95-100.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

1.1. Аналіз поняття «професійно-педагогічні цінності» особистості

Для конструктивного дослідження проблеми кваліфікаційної роботи насамперед необхідно розкрити зміст поняття професійно-педагогічних цінностей особистості.

Аналіз наукових праць з психології, педагогіки філософії, соціології свідчить про те, що проблема цінностей людини, її ціннісних орієнтацій є однією з пріоритетних у сучасній науці. У контексті нашої роботи актуальним є розкриття педагогічного аспекту в дослідженні цінностей і тлумачення поняття «професійно-педагогічні цінності».

Сьогодні педагогічна наука досліджує особливості та закономірності процесу формування цінностей у дітей і молоді (І. Бех, Є. Бондаревська, П. Ігнатенко, З. Карпенко, О. Сухомлинська, Г. Шевченко), світоглядний потенціал духовного оновлення сучасної освіти (Р. Арцишевський, В. Варенко, М. Євтух, В. Жуковський, А. Погрібний, Г. Сагач, М. Чепіль та ін.).

Для сучасної вищої школи характерним є *аксіологічний вимір професійної підготовки майбутніх фахівців*. Так, у процесі написання кваліфікаційної роботи ми з'ясували, що з середини ХІХ століття виникла *аксіологія як особлива частина філософського вчення, що з'ясовує природу цінностей, їх місце і роль у цілісній структурі ставлення людей до світу* [10, с. 26–29]. Аксіологізація освіти як явище з'явилася з виникненням педагогічної аксіології, ставши методом та самостійним розділом філософії цінностей [Помилка! Джерело посилання не знайдено.3, с. 127].

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що поняття «цінність» є складним поняттям, яке інтегрує в собі не лише знання про щось, але й ставлення до цього предмету. Так, Н. Шемигон у своїх дослідженнях визначає три основні значення поняття цінностей:

1) цінність визначає предметні якості явищ, в основі чого лежить практично-емоційне ставлення людини до предметів та явищ, які оцінюються нею;

2) цінність характеризує моральні категорії, які визначають її психологічні властивості людини;

3) цінність відображає роль людини у соціумі та стосунки між людьми [Помилка! Джерело посилання не знайдено.].

У свою чергу, С. Єрмакова [19Помилка! Джерело посилання не знайдено.] визначає цінності людини як спрямованість на діяльність і відповідно виділяє дві складові цінностей:

- спрямованість особистості;
- ціннісно-орієнтаційна діяльність особистості.

Тобто науковиця стверджує, що саме спрямованість особистості є одним із важливих чинників у формуванні цінностей. Проявом особистісної спрямованості, на думку вченої, є: ідеали, потреби, інтереси, переконання [Єрмакова].

С. Гончаренко визначає цінності як систему ідеалів, символів, норм, уявлень, образів, вірувань, інтересів, сенсів, що сформовані в соціокультурному середовищі нації і відображають її культурні традиції [12].

Аналіз наукових джерел дає підстави для твердження, що кожна професія визначає свою систему професійних цінностей. О. Павлова детермінує професійні цінності як такі особисті фактори, «на основі яких людина робить вибір на користь професійної сфери, освоює і виконує свою діяльність. Вони забезпечують особистісний соціально значимий підсумок всіх видів професійної діяльності»[30].

Педагогічна діяльність є особливою діяльністю, вона належить до таких видів діяльності, в яких особливого значення набуває особистість педагога як

суб'єкта діяльності і результативність педагогічної діяльності залежить виключно від особистості педагога. Відповідно педагогічні цінності – це «емоційно освоєний внутрішній регулятор діяльності, що визначає світогляд, зміст і якісні характеристики педагогічної діяльності. Це орієнтири суспільної і професійної активності педагога, вони є гуманістичними за визначенням, так як зосереджують в собі широкий діапазон всіх духовних цінностей суспільства. Тільки в тому випадку, якщо професійні цінності педагогів становитимуть цілісну систему, вони стануть головними регуляторами їх професійної діяльності [1, с. 11].

Практика повсякдення переконливо доводить, що успішність професійної діяльності людини залежить від її задоволення своєю професією. Тому очевидним є той факт, що у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів важливими є не лише базові професійні знання, а й чіткі орієнтири життєдіяльності, сформовані професійні цінності та світоглядна культура.

Невипадково вчені професійні цінності визначають як один із важливих компонентів професійного становлення особистості майбутнього фахівця[5]; професійні цінності визначають вектор професійної діяльності; сприяють саморозвитку та самовдосконаленню.

З аналізу науково-педагогічної літератури можна зробити висновок, що традиційно вченими вживається поняття «професійні цінності». Однак, на нашу думку, акцентуючи увагу на специфіці педагогічної діяльності, варто виокремити поняття «професійно-педагогічні цінності». Нам імпонує визначення педагогічних цінностей, запропоноване І. Пальшковою. Вчена педагогічні цінності визначає як основний компонент професійно-педагогічної культури, яку в свою чергу тлумачить наступним чином: «... динамічна система педагогічних цінностей, творчих способів діяльності й особистісних досягнень учителів, показниками якої є гуманістична позиція, психолого-педагогічна компетентність, освіченість з фахового предмету, досвід творчої діяльності, культура професійної поведінки» [31].

Як нами вже було зазначено вище, змістові характеристики системи цінностей фахівців різних професій безпосередньо залежать від цінностей суспільства й відображають загальну спрямованість особистості. У свою чергу, ціннісно-професійне становлення та самовизначення конкретної особистості залежить від багатьох чинників. Як-от: рівня світоглядної культури, соціальної активності, рівня соціального інтелекту, емпатійності, адаптивності, міри самоактивності й продуктивності тощо.

Оскільки, як стверджують учені, ціннісні орієнтації особистості є «феноменальним особистісним утворенням, стержнем, навколо якого обертаються думки, почуття, дії людини», то, ... «вони й слугують фундаментом, на якому будується лінія професійної поведінки» [26].

Звідси, на нашу думку, логічно ціннісні орієнтації вважати структурним елементом професійного становлення майбутнього вчителя. Саме професійно-педагогічні цінності визначають поліаспектність професійної діяльності вчителя початкових класів, детермінують освітньо-професійне пізнання, сприяють формуванню професійної компетентності та мотивують до професійного самовдосконалення та саморозвитку.

Професійно-педагогічні цінності формуються на основі індивідуальних цінностей, загальнолюдських Істини, Краси, Добра та професійно-групових. Власне здобувач освіти як Особистість «Я» проєктує свою особистість на професійну реалізацію себе в освітньому просторі початкової школи. Іншими словами, професійно-ціннісні орієнтації педагога, визначаючи його педагогічну активність, педагогічне самовдосконалення та педагогічну позицію, і є професійно-педагогічними цінностями.

Схематично це подано на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Професійно-педагогічні цінності особистості

Ураховуючи специфіку професійної діяльності педагога, вчені по-різному визначають сутність поняття професійно-педагогічних цінностей. Узагальнені визначення досліджуваного поняття нами подано в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Визначення поняття професійних цінностей педагога

Автор	Визначення цінностей
Н. Шемигон	система стійких відношень особистості до педагогічної праці, що формуються на основі усвідомлених педагогічних цінностей і втілюються в професійній діяльності, визначаючи її змістове наповнення і шляхи досягнення професійних цілей;
О. Камінська	система особистісно усвідомлених цінностей, які виступають орієнтирами соціальної і професійної активності педагога, визначаючи життєву позицію;
Р. Костенко	суспільно значущі ціннісні орієнтації, тобто особистісна спрямованість на позитивні цінності сучасного соціуму (або суспільства);
М. Чумак	важливий чинник підготовки й професійно-особистісного становлення майбутнього вчителя;

Т. Мотуз	орієнтири, на основі яких людина обирає, опановує і виконує свою професійну діяльність; ресурси, що забезпечують особистісний соціально значущий результат будь-якої професійної діяльності. Цінності професійної діяльності вчителя – це внутрішній емоційно опанований регулятор діяльності, що визначає ставлення до навколишнього світу, до самого себе, що моделює зміст професійної діяльності.
----------	---

Узагальнивши різні визначення понять цінностей та професійних цінностей, ми визначили професійно-педагогічні цінності особистості як сформовану, усвідомлену особистістю, стійку систему особистісних і професійно педагогічних цінностей, які виступають, орієнтирами педагогічної активності, мотиватором педагогічного самовдосконалення (професійна самоосвіта та самовиховання) й регулятором професійно-педагогічної ціннісної позиції та педагогічно-ціннісного становлення.

У контексті нашої кваліфікаційної роботи актуальними є думки О. Савченко, яка виокремлює цінності у ставленні до професійної діяльності:

- 1) цінності професії, пов'язані із самовизначенням у професійній діяльності;
- 2) цінності професії, що виникають на основі різних видів винагороди професійної діяльності з боку суспільства;
- 3) цінності, що утворюються на базі різних рис тієї чи іншої професії;
- 4) цінності вищого ґатунку, що використовуються в суспільстві для регуляції ставлення до професії [35].

Т. Мотуз, аналізуючи цінності професійної діяльності вчителя початкових класів нової української школи [28], виокремлює у напрямках діяльності *нові професійно-педагогічні цінності: в педагогіці партнерства: повага, співпраця, прийняття, підтримка, щирість, толерантність, родина; в нових стандартах і результатах навчання: дитиноцентризм, рівність, справедливість, повага, відкритість, мотивація, культура довіри, заохочення учня; в наскрізному процесі виховання: патріотизм, гідність, відповідальність,*

толерантність, традиції, культура, здоров'я; і в *готовності до інновацій*: самореалізація, самовдосконалення, академічна свобода, творчість, пізнання, самоаналіз.

Аналіз психолого-педагогічної та філософської літератури свідчить про те, що традиційно вченими визначаються наступні функції цінностей: пізнавальну, розвивальну, спонукальну, оцінну, регулятивну, соціалізуючу, прогностичну [33].

Ми врахували специфіку професійної діяльності вчителя початкових класів і виділили такі *функції професійно-педагогічних цінностей* майбутніх педагогів: пізнавальну (пізнання, відкриття нового в контексті педагогічної діяльності, оволодіння педагогічними інноваціями), мотиваційну (мотивація професійного педагогічного самовдосконалення), діагностичну (діагностування та самодіагностування професійних знань, умінь і навичок, компетентностей, самопізнання), розвивальну функції (самовдосконалення, саморозвиток професійно-ціннісної позиції, саморегуляція).

Особливості формування професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів нами буде проаналізовано в наступному підрозділі кваліфікаційного дослідження.

1.2. Особливості формування професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкової школи

Для конструктивного вирішення досліджуваної проблеми актуальним є визначення специфічних особливостей формування професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів.

Насамперед зауважимо, що професійно-педагогічні цінності – це новоутворення, які виникають в особистості майбутнього фахівця, тобто формуються під впливом низки об'єктивних і суб'єктивних чинників. Аналізуючи процес формування професійних цінностей у здобувачів освіти, О. Сухомлинська акценту увагу на таких важливих моментах.

1. Формування цінностей має здійснюватись системно, послідовно і неперервно.
2. Удосконалюючи ціннісну свідомість особистості, важливо регулярно переоцінювати уже сформовані цінності.
3. Формування нових цінностей здійснюється виключно на основі вже сформованих особистісних життєвих цінностей та з урахуванням їх ієрархії.
4. Формування цінностей має здійснюватися на розумовому (інтелектуально-пізнавальному) та емоційно-чуттєвому рівнях.
5. Має бути забезпечений вільний вибір особистістю системою цінностей [36].

Досліджуючи процес формування системи професійних цінностей у майбутніх фахівців, О. Камінська виділяє та характеризує наступні його чинники:

1) *зовнішні*: соціально-економічна стабільність в суспільстві; культурний розвиток, традиції; демократичні засади, ЗМІ; наявність суспільних ідеалів; розвиток новацій та науковий прогрес тощо;

2) *внутрішні*: базова культура, наявність системи життєвих цінностей; наявний рівень світоглядної культури; мотивація до освоєння нових цінностей;

3) *специфічні*: досвід і спрямованість системи ціннісних орієнтацій здобувачів освіти до початку навчання у ЗВО; якість освітньої діяльності у ЗВО; рівень практичної підготовки у ЗВО; ціннісна спрямованість освітніх компонентів (як нормативних, так і вибіркового) у професійній підготовці; ціннісно-орієнтовані виховні та дослідно-пошукові заходи [22].

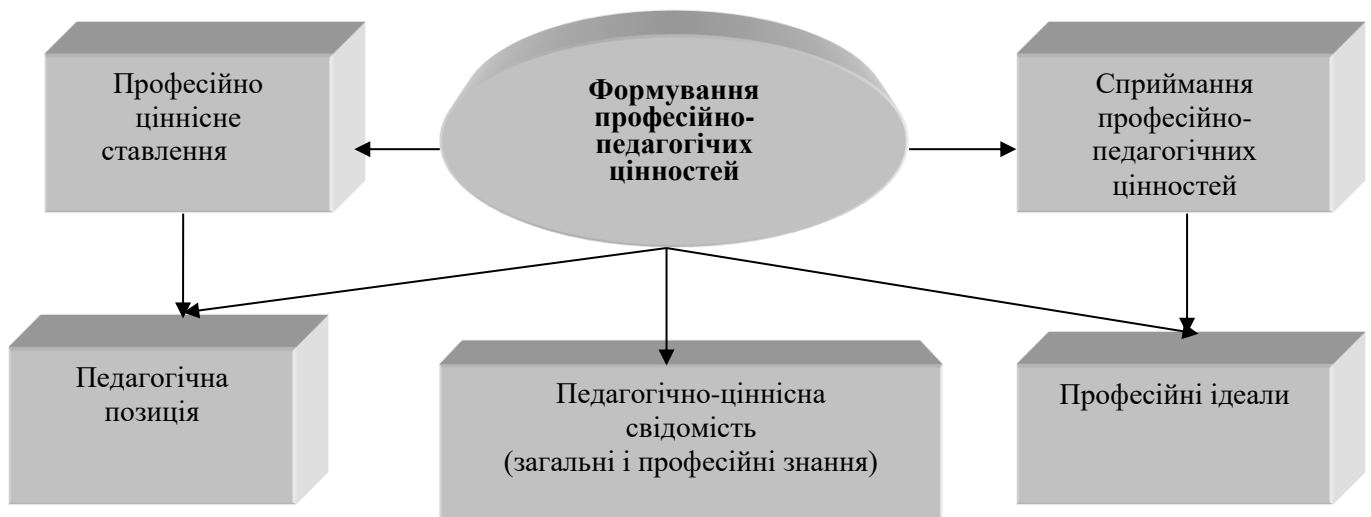
До таких внутрішніх (суб'єктивних) чинників відноситься, на нашу думку, *особистісна спрямованість* (як нами було зауважено в попередньому підрозділі, саме особистісна спрямованість є одним із важливих компонентів цінностей людини).

Професійне становлення людини, що є результатом професійної підготовки майбутнього фахівця, передбачає формування професійної

спрямованості, компетентності, соціально значущих і професійно важливих якостей, готовності до успішного виконання професійних функцій і професійного самовдосконалення.

Професійні цінності є основою професійного становлення. Як уже нами було зазначено (рис.1.1.), професійні цінності формуються на основі загальнолюдських та особистісних цінностей.

Коли майбутній педагог обирає професію, то насамперед аналізує та активізує загальнолюдські цінності Істини, Краси та Добра та особистісні цінності любові до дітей, поваги дитини, толерантність, емпатія, відкритість, організованість тощо.

Рис. 1.1. Формування професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів

У процесі оволодіння професією особистісні цінності актуалізуються, доповнюються, а сама особистість ідентифікує себе як представника професії педагога. І тому ці цінності слугують основою для формування професійно-педагогічних цінностей майбутнього педагога. Цей процес є складним і цілеспрямованим. Насамперед, у здобувачів освіти формується педагогічно-ціннісна свідомість, яка власне й забезпечує усвідомлене засвоєння професійних знань, формування професійних цінностей, мотивів професійної діяльності, ідеалів і формування педагогічної позиції (рис.1.2.).

Досліджуючи процес формування ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів, Н. Шемигон окреслює три основні напрями здійснення цього процесу:

- 1) формування загального ціннісного ставлення здобувачів педагогічної освіти до вчительської професії;
- 2) формування професійного образу «Я-педагог» - здобувача освіти;
- 3) розвиток ціннісних орієнтирів образу майбутньої педагогічної діяльності [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**38].

Якщо проаналізувати визначені вченою напрями формування професійно – педагогічних цінностей у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів, то варто виділити наступне. Здобувач освіти повинен чітко й усвідомлено розуміти сутність вчительської діяльності і ставитись до неї як до найбільш потрібної та престижної професії.

Образ «Я-педагог» насамперед містить сформовану професійну компетентність, що передбачає володіння ґрунтовними психолого-педагогічними і методичними знаннями, уміннями реалізовувати ці знання у практичній діяльності; бути мобільним, здатним до інновацій, до розв'язання педагогічних ситуацій, бути лідером, працювати в команді тощо.

Стосовно образу майбутньої педагогічної діяльності, то варто зауважити, що здобувач освіти повинні чітко й усвідомлено розуміти всі позитиви та негативи вчительської діяльності, вміти аналізувати виклики сьогодення. Пам'ятати, що саме від учительської праці залежить особистісне становлення підростаючого покоління.

Аналіз психолого-педагогічної літератури та практичної діяльності вчителів початкової школи в умовах НУШ свідчить про те, що формування професійно-педагогічних цінностей сучасного вчителя початкових класів є надзвичайно складним, багатофакторним і поліфункційним процесом, який полягає в опануванні здобувачами освіти предметів професійної підготовки; у формуванні їх професійної компетентності; у збагаченні внутрішнього духовно-морального світу; у розвитку загальної культури, емпатійності, рефлексивності тощо.

Для майбутніх учителів початкових класів важливо усвідомити й визнати як професійну цінність не просто любов до дитини та її сприйняття незалежно від рівня розвитку її розумового розвитку та емоційного стану, а прагнення морального, інтелектуального, фізичного розвитку дитини.

Власне специфіка майбутньої професійної педагогічної діяльності в умовах НУШ й зумовлює чи не найважливішу особливість формування професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів.

Нам імпонують наукові підходи до досліджуваної проблеми Л. Панченко. Так, учена, аналізуючи професійно – педагогічні цінності вчителя початкових класів, виокремлює особливий показник – *ціннісне ставлення до особистості дитини*. При цьому, визначені такі позиції, як: прийняття себе, відкритість внутрішньому досвіду переживань, розуміння себе, відповідальна свобода, цілісність і динамічність, прийняття та розуміння інших, соціалізованість і творча адаптивність [32].

У кожній із визначених позицій чітко окреслено педагогічні цінності (їх наявність або ж відсутність), що відповідно й відображає віру чи невіру вчителя в особистість дитини та її розвиток. Для прикладу, наведемо педагогічні цінності у контексті деяких позицій у ставленні педагога до дитини. *Прийняття себе*: у процесі виховання необхідно допомогти побачити дитині її кращі якості; найліпша допомога учневі – сприяти дитині побачити її хороші перспективи та надати можливість вибору. *Розуміння себе*: максимально спиратись на життєвий досвід дитини пізнавати себе, навіть якщо цей досвід не зовсім хороший; дати дитині зрозуміти, що почуття завжди реальні; прагнути прищепити дитині бажання та прагнення до свого власного ідеалу та ін..

Наступною особливістю формування професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів є врахування специфічних особливостей становлення особистості майбутнього фахівця в юнацькому віці.

Вчені – психологи зауважують, що саме юнацький вік є сенситивним у формуванні світоглядної культури особистості, системи цінностей і

професійного становлення. А відтак, цей період є сприятливим і для формування професійно-педагогічних цінностей. Саме в цьому віці юнаки та дівчата переглядають власні ціннісні позиції; здатні отримувати, засвоювати та усвідомлено аналізувати професійну інформацію на індивідуально-значущому рівні. У юнацькому віці поглиблюються мотиви до усвідомленого освоєння моральних цінностей і розвивається пізнавальний інтерес до професійних цінностей на основі вже сформованих загальнолюдських.

Ураховуючи, що здобувачі освіти є здобувачами освіти закладу вищої освіти, то їм *притаманні специфічні особливості, властиві як особливій соціально-демографічній спільноті*. Вчені зазначають, що «студентський вік відрізняється сенситивним станом щодо утвердження системи ціннісних орієнтацій» [20, с. 120–125]. З огляду на це, С. Єрмакова наголошує, що студентський вік є періодом «...формування професійних цінностей як важливого моменту в підготовці та професійному становленні майбутнього спеціаліста, передумовою якого є фахове зростання [19]. Далі вчена стверджує, що саме наявність «професійних цінностей забезпечує сумлінне ставлення до майбутньої професійної діяльності, спонукає людину до творчого пошуку, вдосконалює у свідомості студента умовну модель майбутньої фахової діяльності, яка слугуватиме орієнтиром для професійного саморозвитку» [19].

У студентському віці найбільш яскраво розвиваються моральні якості, духовність, почуття, естетичні смаки, формується характер; особистість виконує різні дорослі соціальні ролі, формується соціальна активність, громадянськість [10, с. 261].

Аналіз психолого-педагогічних праць свідчить про те, що варто враховувати ще одну особливість формування професійно-педагогічних цінностей - врахування складності й поетапності реалізації досліджуваного процесу.

О. Камінська [**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**22] виокремлює такі *етапи у формуванні професійно- педагогічних цінностей особистості майбутнього фахівця:*

1) формування пізнавального інтересу до обраної професії – вчителя початкових класів, засвоєння ґрунтовних, системних професійно-методичних, психолого-педагогічних знань, оволодіння методами наукового пізнання;

2) трансформація пізнавального інтересу у професійний, це відбувається на основі мотивації до професійно компетентного оволодіння педагогічною діяльністю (з урахуванням специфіки роботи в початковій школі, з дітьми молодшого шкільного віку);

3) усвідомлене сприйняття специфіки педагогічної діяльності та формування системи професійних умінь і навичок, які й обумовлюють результативність і якість педагогічної діяльності – праці вчителя початкових класів, відповідно його професійної активності, творчості тощо.

Отже, на основі аналізу різних підходів до визначення сутності формування професійно-педагогічних цінностей, можна його визначити як складний багатofакторний процес, результатом якого є виникнення в особистості здобувача феноменального новоутворення – системи професійних цінностей, які виступають мотиватором педагогічної діяльності, регулятором педагогічного самовдосконалення й забезпечують професійну майстерність сучасного вчителя.

Доцільно, на нашу думку, виділити такі компоненти досліджуваного процесу:

- *когнітивний* (пізнавальний) - усвідомлене засвоєння ґрунтовних професійних знань, оволодіння методами пізнання;

- *мотиваційний* (потребнісний) - виникнення потреби, мотивів активної, творчої педагогічної діяльності;

- *практичний* (діяльнісний) – формування педагогічних, комунікативних умінь і навичок, активної педагогічно-ціннісної позиції, креативності.

Як нами було зауважено вище, що професійно-педагогічні цінності формуються на основі особистісних цінностей, тому нами додано ще *особистісний компонент*, який власне й є основою формування системи професійно-педагогічних цінностей майбутнього вчителя початкових класів.

З аналізу наукових джерел з проблеми дослідження ми виокремили наступні принципи формування професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів: цілепокладання, дитиноцентризму, єдності ціннісної та професійної спрямованості особистості, творчості та гуманізації, інноваційності у педагогічній діяльності.

РОЗДІЛ 2.

СТАН СФОРМОВАНOSTІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

2.1. Критерії, показники та рівні сформованості професійно-педагогічних цінностей здобувачів освіти.

Важливим завданням кваліфікаційної роботи було визначення актуального стану досліджуваної проблеми – тобто визначення реального рівня сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів.

Для визначення реального стану сформованості досліджуваної якості необхідно було розробити систему критеріїв, показників та підібрати методи для їх діагностування.

Критерії дослідження рівня сформованості професійно-педагогічних цінностей ми взяли на основі структури формування професійно-педагогічних цінностей особистості (проаналізовано в першому розділі роботи): *пізнавальний, мотиваційний, діяльнісний та особистісний*. Кожен із визначених критеріїв передбачав наявність показників. Для діагностування показників були підібрані відповідні методи.

Критерії та їх показники подано нами в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Критерії та показники дослідження реального стану сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів

Критерій	Показники
пізнавальний	успішність здобувачів освіти; оцінке володіння професійними знаннями; усвідомлене розуміння сутності понять цінності, професійно-педагогічні цінності;

	спосіб одержання нових знань; наявність пізнавального інтересу до майбутньої педагогічної діяльності; оволодіння методами наукового пізнання.
мотиваційний	мотивація педагогічної діяльності в цілому й зокрема у середовищі початкової школи; мотивація активності та творчості у педагогічній діяльності.
діяльнісний	наявність практичних педагогічних умінь і навичок, комунікативних умінь; творчість у педагогічній діяльності; активність у педагогічній діяльності; застосування інноваційних технологій.
особистісний	соціальні та життєві цінності особистості; цінності та ціннісні орієнтації особистості; реальна структура ціннісних орієнтацій особистості.

Аналіз діагностування інтенсивності, частоти та сили прояву визначених нами показників давав змогу дослідити *рівень* сформованості професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів: *низький, середній і достатній* і відповідно зробити висновок про стан досліджуваного процесу.

Так, для визначення рівня сформованості професійно-педагогічних цінностей здобувачів освіти за *пізнавальним* критерієм проаналізували успішність та якість знань за заліково-екзаменаційними відомостями; а також провели бесіди та спостереження. У свою чергу, для з'ясування рівня сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів за *мотиваційним* критерієм нами було проведено бесіди, спостереження, тест-діагностику мотивації професійної діяльності (К. Земфір у модифікації А. Реана).

Зауважимо, що ця методика діє можливість дослідити співвідношення між внутрішньою та зовнішньою мотивацією, оскільки саме внутрішня мотивація відображає професійну спрямованість особистості. Тоді як

зовнішня лише відображає зовнішні інтереси (наприклад, заробітна платня, умови праці, престижність, можливість кар'єрного зростання та ін.). У запропонованому тесті зовнішня мотивація буває позитивною (+) та негативною (-) [11].

Далі ми досліджували сформованість професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів за *діяльним* критерієм, застосовуючи відповідно спостереження, анкетування (Додаток), аналіз творчих робіт, тестову методику виявлення творчого потенціалу особистості студента (Н. Кіршевої, Н. Рябчикової) (Додаток А) [11].

Досліджуючи рівень сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів за *особистісним* критерієм, ми використали: бесіди, анкетування, спостереження, психо-діагностичні методики: дослідження соціальних цінностей особистості – за допомогою методики експрес діагностики соціальних цінностей, а також методики «ціннісні орієнтації» (М. Рокича); діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості (С. Бубнова).

Для наочності запропоновані нами методики та методи діагностування рівня сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів подано в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Адаптовані до проблеми кваліфікаційної роботи методи й методики дослідження рівня сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів

Критерій	Методи та методики діагностування
пізнавальний	Аналіз успішності здобувачів освіти, бесіда, спостереження;
мотиваційний	бесіди, спостереження, тест-діагностика мотивації професійної діяльності (К. Земфір у модифікації А. Реана);
діяльнісний	спостереження, анкетування, аналіз творчих робіт, тестова методика виявлення творчого потенціалу особистості (Н. Кіршевої, Н. Рябчикової); тест «закінчити речення...»;
особистісний	бесіди, анкетування, спостереження, психо-діагностичні методики: методика експрес-діагностики соціальних цінностей, методика «ціннісні орієнтації» (М. Рокича); діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості (С. Бубнова).

Зауважимо, що анкетні запитання, які були запропоновані здобувачам освіти, розроблялись нами самостійно; вони містили набір запитань, які передбачали декілька відповідей, у тому числі й обов'язково власну думку респондента. Відповіді на анкетні запитання оцінювались у балах, так само й оцінювалась виконана студентом-респондентом творча робота, есе тощо. За набраною загальною сумою балів ми визначали відповідний рівень сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів.

Ми застосовували універсальний підхід (умовно нами було вибрано максимальну кількість – 100 балів); до достатнього рівня сформованості професійно-педагогічних цінностей нами були віднесені респонденти, що набрали 70–100 балів, у свою чергу - до середнього 45–69 балів, і до низького до 44 балів (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3.

Бальна шкала розподілу за рівнями сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів

Бали	Рівень
70 - 100	Достатній
45 - 69	Середній
0 - 44	Низький

Характеристику рівнів сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів нами подано в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Характеристика рівнів сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів

Рівень	Характеристика рівня
достатній	Здобувачі освіти володіють якісними професійними знаннями, ціннісними поняттями з елементами творчої їх інтерпретації, пізнавальним інтересом до майбутньої педагогічної діяльності, мотивацією досягнення та професійної діяльності з рівномірним розподілом зовнішньої та внутрішньої мотивації, широким репертуаром рольової професійно-педагогічної поведінки. Мають професійні практичні вміння та навички, комунікативні вміння; є ініціативними, активними та творчими, впевненими у власних силах, у т.ч. й у майбутній педагогічній діяльності, з урахуванням специфіки діяльності початкової школи в умовах НУШ та психо-фізіологічного розитку дітей молодшого шкільного віку; репрезентують ціннісні орієнтації на термінальному та інструментальному рівнях; трансформують осоистісні цінності у професійно-педагогічні цінності.
середній	Здобувачі освіти мають достатні професійні знання, поверхово володіють ціннісними поняттями, частково розуміючи їх сутність і функції; мають ситуативно виражений пізнавальний інтерес до майбутньої педагогічної професії; у них домінує зовнішня

	<p>мотивація вибору майбутньої професії над внутрішньою.</p> <p>Ситуативно усвідомлюють особисту роль у майбутній професійній діяльності; володіють навичками й уміннями майбутньої педагогічної діяльності. Ситуативно активні та творчі; визнають значення загальнолюдських цінностей, хоча переважаючими є індивідуальні цінності.</p>
низький	<p>Здобувачі освіти володіють елементарними професійними знаннями, фрагментарним розумінням сутності та функцій ціннісних понять.</p> <p>Відсутній пізнавальний інтерес до майбутньої педагогічної діяльності, не цікавить специфіка вчительської діяльності у середовищі початкової школи; переважає зовнішня мотивація до професійної діяльності і відсутня мотивація до творчої діяльності та активності у професійній діяльності.</p> <p>Не усвідомлюють рольову поведінку в майбутній педагогічній діяльності, не володіють практичними професійними вміннями та навичками, у тому числі комунікативними вміннями; безініціативні; пасивні в міжособистісній взаємодії; відсутня чіткість в ієрархії цінностей, у сформованості життєвих цілей і вираженості життєвої позиції.</p>

У наступному підрозділі кваліфікаційної роботи нами буде визначено за допомогою проаналізованих критеріїв, показників і методів реальний рівень сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів.

2.2. Дослідження реального стану сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів

Дослідження реального стану сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів, його кількісно-якісний аналіз є одним із важливих факторів активізації досліджуваного процесу. Це дає можливість дослідити основні причини, що гальмують процес

формування професійно-педагогічних цінностей здобувачів освіти і навпаки і визначити обставини та умови, за яких він протікає успішно.

Для дослідницько-експериментальної роботи нами було обрано академічні групи здобувачів освіти спеціальності 013 Початкова освіта факультету педагогічної освіти та соціальної роботи Волинського національного університету імені Лесі Українки (23 здобувачі освіти ДФН).

1. Визначення рівня сформованості професійно-педагогічних цінностей за пізнавальним критерієм.

Ми проаналізували успішність здобувачів освіти та їхні під час бесіди. Відповіді подано в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5.

Відповіді респондентів на анкетні запитання

Відповідь на поставлене запитання	%
усвідомлення сутності понять особистісна цінність і педагогічна цінність та розуміння механізму їх взаємоперетворення;	25,5
сприйняття цінностей як визначника власної життєдіяльності;	14,5

У ході бесіди нами встановлено, що здобувачі освіти ствердно відповідали на поставлені запитання типу: «Чи подобається Вам вчитися і чому?», «Що є найціннішим, на Вашу думку, у професії?», «Чи готові Ви до вчительської діяльності?» та ін. Успішність майбутніх учителів початкових класів є високою. Орієнтовно 85% респондентів мають відмінні та добрі оцінки.

Нами також під час бесіди з'ясовано, що традиційно здобувачі освіти черпають нову пізнавальну професійну інформацію під час лекцій, практичних занять, а також з підручників і посібників та з Інтернету – більше 75%. Самостійно здобувачі освіти не вміють шукати інформацію. Лише 30% с орієнтовані на пошукову й дослідницьку діяльність, більше половини – 52% з задоволенням читають щось нове у галузі педагогіки та діляться цією

інформацією з іншими.

Проаналізувавши результати дослідницько-експериментальної роботи з визначення рівня сформованості професійно-педагогічних цінностей здобувачів освіти, ми й дослідили його реальний рівень за пізнавальним критерієм (таблиця 2.6.) та рис.2.1.

Таблиця 2.6.

Розподіл респондентів за рівнями сформованості професійно-педагогічних цінностей за пізнавальним критерієм

Рівні здобувачі	достатній		середній		низький	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
23 (100%)	4	17,2	16	69,6	3	13,2

Для наочності нами подано одержані результати на діаграмі (рис.2.1.).

Рис.2.1. Рівні сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів за пізнавальним критерієм

Аналіз результатів дослідницько-експериментальної роботи з дослідження рівня сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкової школи дає підстави для твердження, що серед здобувачів освіти переважає середній рівень (69,6% опитаних респондентів). У 3 студентів – низький рівень і в 4 здобувачів освіти – достатній рівень сформованості професійно-педагогічних цінностей.

2. Визначення рівня сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів за мотиваційним критерієм.

Виходимо з того, що саме мотиви визначають життєдіяльність особистості, в тому числі й професійну спрямованість. Тому, ми аналізували відповіді здобувачів освіти на такі запитання, як:

1. «Чи важливою є для професійного становлення сформованість ціннісної сфери особистості майбутнього педагога?»
2. «Яку роль відіграють цінності в особистісному становленні людини?»
3. «Якою Ви бачите свою майбутню професійну діяльність?»
4. «Чи властиві Вашій професії елементи креативності?»
5. « Чи потрібні педагогічні цінності вчителю? І чому?».

Аналіз результатів анкети підтвердив наше припущення про те, що майбутні вчителі початкових класів розуміють роль і значення цінностей у становленні особистості майбутнього педагога саме в сенсі професійної діяльності. Так, опитані з 78% здобувачі освіти в переважній своїй більшості (78%) дали ствердну відповідь стосовно необхідності формування та розвитку ціннісної сфери особистості майбутнього фахівця. Однак, як нами встановлено, здобувачі освіти не усвідомлюють роль цінностей як мотиватора педагогічних діяльності; розмитими є розуміння педагогічних цінностей як основи вчительської діяльності (15,3%); лише незначна частина респондентів орієнтовані на креативність.

Мотиви професійної діяльності майбутніх учителів початкових класів ми вивчали за допомогою методики дослідження мотивації професійної діяльності (К. Земфір у модифікації А. Реана) [Помилка! Джерело посилання не знайдено.11].

Результати подані в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7.

Результати дослідження респондентів за методикою дослідження мотивації професійної діяльності (К. Земфір у модифікації А. Реана) у %

Мотивація Респонденти (%)	внутрішня ВМ	зовнішня позитивна ЗПМ	зовнішня негативна ЗНМ
100	21,7	24,2	54,1

З таблиці 2.7. очевидно, що у здобувачів освіти переважає зовнішня негативна мотивація і лиш в 21,7% внутрішня мотивація. Тобто, переважає мотиваційний комплекс типу: ЗНМ > ЗПМ > ВМ. Це свідчить про те, що майбутні учителі усвідомлюють всі труднощі та проблеми майбутньої вчительської роботи: недостатньо високу заробітну платню, низький вчительський соціальний статус, робота з дітьми тощо.

Однак, тішить, що 21,7% опитаних респондентів внутрішньо вмотивовані на педагогічну працю й всупереч усім об'єктивним негараздам налаштовані на роботу у початковій школі й усвідомлено розуміють те, що саме від учительської праці в початковій школі залежить особистісне становлення підростаючого покоління.

Також здобувачі освіти – майбутні вчителі початкових класів розуміють, що головне в їхній професії не лише любити дітей, але й дбати про їхній розвиток, виховання. А також переконані, що спільно з батьками вони здатні виховати справжніх патріотів України, активних громадян українського суспільства.

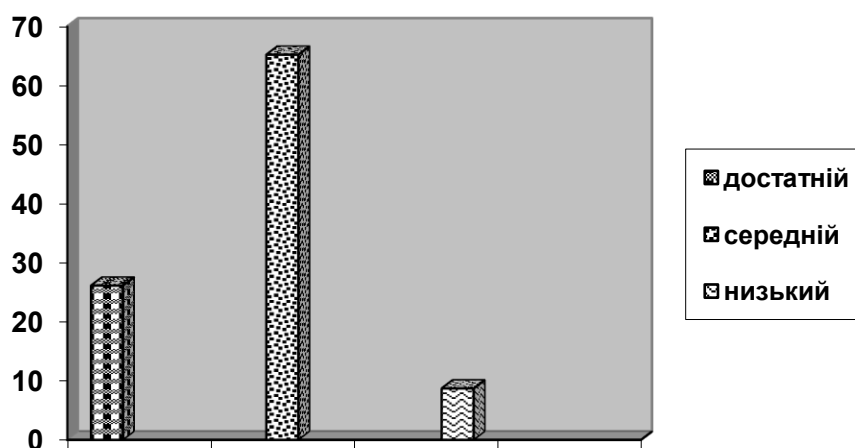
Підсумувавши одержані результати, нами визначено узагальнений рівень сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів за мотиваційним критерієм (таблиця 2.8).

Розподіл респондентів за рівнями сформованості професійно-педагогічних цінностей за мотиваційним критерієм

Рівні	достатній		середній		низький	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Здобувачі освіти	6	26,2	15	65,3	2	8,5

Одержані результати дослідження нами подано діаграмою на рис.2.2.

за мотиваційним критерієм

Рис.2.2. Рівні сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів за мотиваційним критерієм

Аналіз табличних даних і діаграми свідчить про те, що у здобувачів освіти переважає середній рівень сформованості професійно-педагогічних цінностей за мотиваційним критерієм. У 15 здобувачів освіти (65,3%) – середній рівень. У 26,2% (6 здобувачів освіти) – достатній рівень і в 8,5% - у 2 осіб – низький рівень.

3. Дослідження рівня сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів за діяльнісним критерієм.

З аналізу різних наукових джерел випливає, що важливим визначником сформованості будь-якої ознаки чи якості є практична діяльність людини. Тому, на нашу думку, цей критерій є надзвичайно важливим у визначенні сформованості професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів. З огляду на це, насамперед ми прагнули під час бесіди зі студентами з'ясувати наскільки вони усвідомлюють власну рольову поведінку й усвідомлено визнають і сприймають свою нову соціальну роль «Я - педагог - учитель початкових класів» (лише 51,2%). У 45% здобувачів освіти є прагнення до творчості; 38% - ініціативні; 33,4% - займаються волонтерством; 22,4% - прагнуть до самовдосконалення та професійного зростання.

Для дослідження сформованості практичних умінь ми запропонували здобувачам освіти провести бесіду для своїх однокласників на ціннісну тематику; провести дискусію про важливість цінностей у життєдіяльності людини; диспут про трансформацію особистісних цінностей у професійні; дослідити особистісні цінності; визначити особливості педагогічних цінностей у власній системі цінностей та ін.

Оскільки вчитель початкових класів має бути творцем навчально-освітньої діяльності молодших школярів, то необхідною професійною вчительською якістю-цінністю має бути творчість особистості.

Для визначення творчого потенціалу здобувачів освіти ми використали методику Н. Кіршевої, Н. Рябчикової [11]. Результати засвідчили середній показник творчого потенціалу в 65,5%; високий творчий потенціал властивий лише 21% респондентів, у решти – низький рівень творчого потенціалу.

Для визначення інноваційної спрямованості майбутніх учителів ми пропонували респондентам завершити речення: інновація в школі – це.... ; я планую використовувати у своїй діяльності....; нові форми та методи роботи з дітьми – це..... Лише 53% опитаних здобувачів освіти чітко розуміють, що без інноваційних форм і методів роботи в сучасній школі працювати немислимо; лише інновації (ідеї, процеси, методи, технології забезпечать успішність і результат учительської роботи в початковій школі в умовах НУШ.

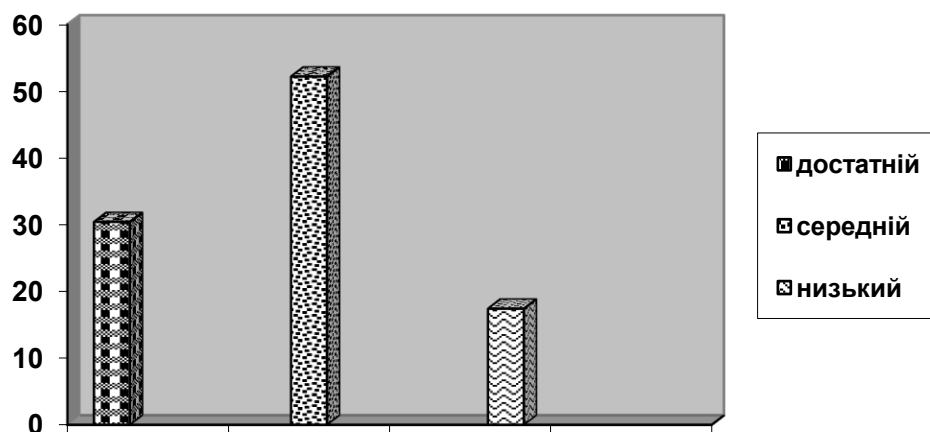
На основі усередненого значення нами досліджено рівень сформованості професійно-педагогічних цінностей за діяльнісним критерієм (таблиця 2.9.).

Таблиця 2.9.

Розподіл респондентів за рівнями сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів за діяльнісним критерієм

Рівні	достатній		середній		низький	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Здобувачі освіти	7	30,3	12	52,2	4	17,5

за діяльнісним критерієм

Рис.2.3. Рівні сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів за діяльнісним критерієм

Аналіз одержаних результатів дослідження засвідчив, що, як і в попередніх випадках, переважаючим є середній рівень сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів – в 52,2% опитаних.

4. Визначення рівня сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів за особистісним критерієм

З метою визначення соціальних цінностей здобувачів освіти було проведено експрес-діагностику соціальних цінностей особистості [Помилка! Джерело посилання не знайдено.]. Результати дали змогу дослідити особистісні, професійні та соціально-психологічні ціннісні орієнтації. Результати подано в таблиці 2.10.

Таблиця 2.10.

Розподіл респондентів за результатами діагностування соціальних цінностей

цінність	% респондентів
Фінансові	75,1
Сімейні	70,2
Духовні	14,2
Інтелектуальні	17,8
Соціальні	8,5

У ході бесіди зі здобувачами освіти нами також було підтверджено, що здобувачі освіти орієнтовані на фінансові, матеріальні та сімейні цінності (більше 60%); лише 30% орієнтовані на професійне зростання; 15% - на самопізнання та саморозвиток.

Аналізуючи визначені ціннісні орієнтації в здобувачів освіти за допомогою методики «Ціннісні орієнтації» М. Рокича [Помилка! Джерело посилання не знайдено.11], нами також зроблено висновок, що педагогічні цінності, як: творчість, активність, освіченість, інноваційність у педагогічній діяльності, не є провідними для більшості майбутніх учителів.

Досліджуючи життєві цінності, ми використали методику П. Іванова, О. Колобової (Must-тест). Результати Must-тест дослідження підтвердили, що для майбутніх учителів початкової школи популярними виявились комплекси цінностей:

– безпека і захищеність; служіння людям; здоров'я; прихильність і любов – для 74,3 % здобувачів освіти;

– почуття задоволення; багате духовно-релігійне життя; міжособистісні контакти і спілкування; служіння людям – 64,3 %;

– знаменитість; автономність; матеріальний успіх; здоров'я – для 55,5 %.

Практично не користуються серед молоді набори цінностей: свобода, відкритість і демократія в суспільстві; безпека і захищеність; влада і вплив – 4,8 %; служіння людям; влада і вплив; знаменитість; автономність – 4,9 % .

Цікавим для нашої роботи було визначення також ціннісних особистісних орієнтацій здобувачів освіти, адже, як ми вже зазначали, що саме особистісні цінності слугують основою для формування педагогічних цінностей. З цією метою нами була використана методика діагностики реальної структури ціннісних орієнтацій особистості (С. Бубнова) [11]. Так, ми запропонували здобувачам освіти такі особистісні цінності:

- змістовне проведення часу, дозвілля, відпочинок;
- високий матеріальний статус, матеріально-фінансове забезпечення;
- естетичне сприйняття навколишнього, насолода прекрасним;
- допомога і милосердя до інших людей;
- любов;
- пізнання нового у світі, природі, людині;
- високий соціальний статус;
- визнання і повага людей і вплив на оточуючих;
- соціальна активність;
- спілкування;
- здоров'я.

Згідно опитувальника вираженість кожної цінності оцінювалась за 6-бальною шкалою. Так, найбільш привабливими для здобувачів освіти виявились:

1) змістовне проведення часу, дозвілля, відпочинок; високий матеріальний статус; здоров'я – 77,4 % ;

2) високий матеріальний статус; любов; здоров'я – 67,5 %;

3) високий матеріальний статус; здоров'я – 54,4 %.

Найменше здобувачів освіти цікавить:

а) пізнання нового у світі, природі, людині; соціальна активність для досягнення позитивних змін у суспільстві; допомога і милосердя до інших людей – 4,1 %;

б) визнання і повага людей і вплив на оточення; соціальна активність; спілкування – 1,9 % .

На основі сумарних результатів, нами визначено рівень сформованості професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів за особистісним критерієм (таблиця 2.11.).

Таблиця 2.11.

Розподіл респондентів за рівнями сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів за особистісним критерієм

Рівні	достатній		середній		низький	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Здобувачі освіти	3	13,1	17	73,8	3	13,1

Рис.2.4. Рівні сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів за особистісним критерієм

Аналіз результатів дослідження свідчить про те, що достатній і низький рівні сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів за особистісним критерієм є рівнозначними (по 3 здобувачів освіти); в решти – аналогічно, як і раніше – середній рівень.

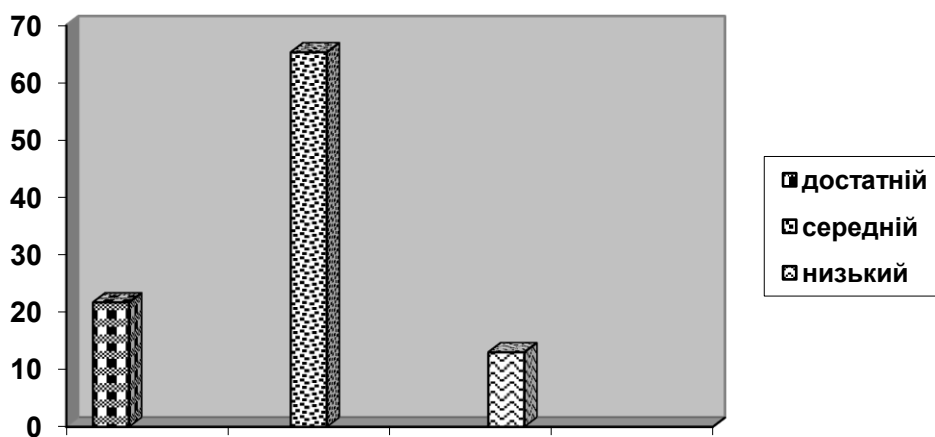
На основі узагальненої оцінки, тобто середнього значення визначених у процесі дослідження рівнів сформованості професійно-педагогічних

цінностей за пізнавальним, мотиваційним, діяльнісним і особистісним критеріями, ми дослідили рівень сформованості професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів (таблиця 2.12. та рис. 2.5).

Таблиця 2.12.

Розподіл респондентів за рівнями сформованості професійно-педагогічних цінностей

Рівні	достатній		середній		низький	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Здобувачі освіти	4	21,7	16	65,2	3	13,1

Рис.2.12. Рівні сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів

Аналіз результатів дослідницько-експериментальної роботи свідчить про те, що проблема формування професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів є важливою, складною й потребує

конструктивного вирішення, про що свідчить переважаючий у здобувачів освіти рівень сформованості професійно-педагогічних цінностей за всіма критеріями і в цілому. Для конструктивного вирішення цієї проблеми ми розробили методичку формування професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів, опис якої нами подано в третьому розділі кваліфікаційної роботи.

РОЗДІЛ 3.

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

3.1. Зміст методички формування професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів.

Метою кваліфікаційної роботи було розробити та апробувати методичку формування професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів.

Мета розробленої методички полягала у формуванні пізнавального, мотиваційного, діяльнісного й особистісного компонентів професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів.

Методика чітко визначає зміст та форми й методи формування професійно-педагогічних цінностей у здобувачів освіти, розрахована на 6 занять (12 годин).

Зміст методички, методи реалізації та методичний коментар для успішного впровадження для зручності здобувачам освіти нами подано в таблиці 3.1.

Методика впроваджувалась в освітній процес факультету педагогічної освіти та соціальної роботи Волинського національного університету імені Лесі Українки .

Зауважимо, що до апробації програми були задіяні 23 здобувачів освіти – респондентів, сформованість професійно-педагогічних цінностей у яких нами досліджувалось у розділ 2 кваліфікаційної роботи.

Здобувачі освіти активно брали участь у вправах та тренінгах, були активними під час проблемних лекцій, формулювали запитання, давали відповіді, проводили тестування тощо.

Таблиця 3.1.

**Методика формування професійно-педагогічних цінностей
майбутніх учителів початкових класів**

№ з/п	Тема	Метод	Методичний коментар
1	<i>Професійно-педагогічні цінності сучасного вчителя: теоретичний аналіз</i>	<p><i>Лекція- 4 год.</i></p> <p>План лекції:</p> <p>1.Поняття цінностей і ціннісних орієнтацій; особистісні, освітні цінності, педагогічні цінності.</p> <p>2.Педагогічні цінності як система освітніх засобів, соціальних норм, педагогічний інструментарій. Трансформація особистісних цінностей у педагогічні цінності.</p> <p>3.Основні групи педагогічних цінностей: загальнолюдські, духовні практичні, особистісні педагогічні здібності, індивідуальні характеристики педагога як суб'єкта педагогічної культури, ідеали.</p> <p>4.Педагогічна позиція як ціннісне ставлення до педагогічної діяльності.</p> <p>5.Професійно-педагогічні цінності як</p>	<p><i>Проблемна лекція.</i></p> <p>Визначення проблеми: що таке цінність?</p> <p>Прийоми: пряме формулювання проблеми; проблемне завдання у вигляді запитання; повідомлення інформації, яка містить суперечність; повідомлення альтернативних міркувань з окресленого питання.</p> <p>Аналіз логічного ланцюжка: <i>особистість – цінності – професія - дитина – особистісна цінність - професійні цінності - професійно-педагогічні цінності.</i></p>

		професійне новоутворення сучасного вчителя.	
2	<i>Діагностування та самодіагностування сформованості ціннісної сфери у майбутніх учителів початкових класів..</i>	<i>Лекція – 2 год. План лекції: 1. Специфіка діагностування та самодіагностування ціннісної сфери особистості. 2. Методи діагностування системи цінностей особистості майбутнього вчителя. 3. Самопізнання, самоаналіз. 4. Методики діагностування системи цінностей особистості: тест «Ціннісні орієнтації» М. Рокича, методика «Експрес- діагностика соціальних цінностей особистості», методика «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» С. Бубнова.</i>	<i>Перед лекцією лектор каже: Цінності особистості є одним із найважливіших утворень у структурі свідомості й самосвідомості людини і виражають свідоме її ставлення до дійсності, визначають мотивацію її поведінки, впливають на її діяльність. Суспільна шкала цінностей формується в процесі задоволення потреб. Проблему цінностей досліджують у контексті життєвих перспектив людини. Цінності є вираженням оцінного ставлення особистості до навколишнього світу, оцінкою власних дій і вчинків при задоволенні потреб та інтересів.</i>

			<p>При діагностуванні мотиваційно-ціннісної сфери людини передусім враховується міра сформованості ієрархічної структури ціннісних орієнтацій та їх зміст (спрямованість). Так, рівень сформованості ієрархічної структури є важливим для оцінювання рівня особистісної зрілості людини; зміст цінностей, їх спрямованість характеризує особливості функціонування ціннісних орієнтацій, кваліфікує особистість. Логічний ланцюжок: <i>діагностування особистісних цінностей</i> – <i>життєвих</i> – <i>соціальних</i> – <i>професійні цінності</i> – <i>професійно-педагогічні</i>.</p>
3	<i>Життєві цінності особистості вчителя</i>	<p><i>Тренінг- 2 год.</i> <i>Мета:</i> Розвивати індивідуальні якості особистості майбутнього вчителя, уміння формулювати і відстоювати власну думку, активізувати інтелектуальний, духовний та творчий потенціал національних людських цінностей.</p>	<p><u><i>Висловлювання:</i></u> «Веселість – це небо, під яким квітне усе, окрім злості» (Жан-Поль); «Друг – це одна душа, що живе в двох тілах» (Арістотель); «Молодість швидко летить: лови час, що йде» (Овідій);</p>

	<p><i>Інструментарій:</i> картки з написами цінностей.</p> <p>Хід заняття:</p> <p><u>Вправа 1: «Привітання».</u> Час виконання 5хв.</p> <p>Учасники тренінгу стають у два кола і вітають один одного потиском руки, рухаючись у протилежному напрямку. При цьому учасники внутрішнього кола лівою рукою торкаються до плеча партнера при вітанні.</p> <p><u>Вправа 2: «Захисти цінність».</u> Час виконання 30 хв.</p> <p>Тренер викладає на столі зворотною стороною картки із написами загальнолюдських та національних цінностей (бажано заготовити стільки карток, скільки учасників на занятті). Після чого повідомляє учасникам історію про те, що між людьми пройшла переоцінка цінностей і деякі з них були зовсім знецінені, дискриміновані і засуджені.</p> <p>Учасник – «захисник» бере одну картку, оголошує записану на ній цінність. Решта присутніх мають переконувати його у тому, що ця цінність не варта уваги, не потрібна для людей і для нього, умовляти та переконувати його</p>	<p>«Зла людина шкодить сама собі раніше, ніж пошкодить іншому» (А. Августин);</p> <p>«Доброта – це те, що може почути глухий і побачити сліпий» (М. Твен);</p> <p>«Якщо б гостре слово залишало сліди, ми б усі ходили забруднені» (В. Шекспір);</p> <p>«Перемога належить наполегливішим» (Наполеон Бонапарт);</p> <p>«Уміння прощати – властивість сильних. Слабкі ніколи не прощають» (Махатма Ганді);</p> <p>«Будьте милосердні до нещасних, будьте поблажливі до щасливих» (В. Гюго);</p> <p>«Можна вибрати друга і по духу брата, та не можна матір рідну вибирати» (В. Симоненко);</p> <p>«Мудрим потрібна мудрість, розумним – знання, а учням – уроки» (В. Борисов).</p>
--	--	---

		<p>відмовитись від неї. Учасники мають вступити в дискусію, у якій «захисник» повинен відстояти цінність, а решта виграють, якщо переконують «захисника» відмовитись від неї.</p> <p>Дискусія триває 2–3 хв. Після чого наступний «захисник» бере наступну картку і дискусія повторюється знову. Виграють ті «захисники», які зуміли відстояти цінність.</p> <p><u>Вправа 3: «Відкрите серце»</u></p> <p>Всім присутнім пропонується взяти в руку кульку і розповісти про ситуації, які виводять людину з рівноваги і про те, що допомагає в такій ситуації заспокоїтись. Кулька передається один одному по колу і студентам, і викладачам.</p> <p>Кулька</p> 	
4	<i>Колаж цінностей</i>	<p><i>Тренінг – 2 год.</i></p> <p><i>Мета:</i> Формувати світогляд, філософське ставлення до системи цінностей людей, прагнення слідувати власному ідеалу.</p>	<p>Завдання педагога забезпечити активність усіх учасників тренінгу. Всі здобувачі освіти мають взяти участь у ньому; бути активними гравцями.</p>

		<p><i>Інструментарій:</i> ватмани паперу, кольорові фломастери, старі журнали та підшивки газет, ножиці, клей.</p> <p><i>Хід заняття:</i> <u>Вправа 1. «Сонячний зайчик».</u> Час виконання 5хв.</p> <p>Учасники тренінгу сидять на стільчиках у колі. Тренер передає на долоні «сонячного зайчика» першому від нього учаснику і бажає йому хорошого настрою. Власник «сонячного зайчика» із словами побажання передає його наступному учасникові. Вправа закінчується із поверненням «сонячного зайчика» до тренера.</p> <p><u>Вправа 2. «Колаж цінностей».</u> Час виконання 25 хв.</p> <p>Учасники тренінгу об'єднуються в чотири підгрупи і отримують завдання зобразити колаж цінностей, якими на їх думку повинна володіти людина, яка має високий духовний, інтелектуальний, культурний потенціал. Кожна група придумує назву свого колажу. По закінченню роботи кожна група презентує свої напрацювання.</p> <p><u>Вправа 3. «Промова».</u> Час виконання 10 хв.</p>	
--	--	--	--

		<p>Учасники підгруп пишуть промову з нагоди національного свята людей, цінності яких зображені на одному з колажів. Не можна писати промову до свого колажу. Проголошення промов відбувається біля відповідного колажу.</p> <p>По закінченню роботи тренер проводить бесіду «Що дала нам ця вправа?»</p> <p><u>Вправа 4. «Побажання».</u></p> <p>Час виконання 5 хв.</p> <p>Учасники тренінгу стають у коло і беруться за руки. Тренер мімікою і жестами передає побажання першому від нього учасникові. Кожен наступний учасник намагається урізноманітнити побажання та наповнити їх своїми відчуттями. Гра закінчується, коли побажання отримують всі учасники.</p>	
5	<i>Найцінніші речі</i>	<p><i>Бесіда – 2 год.</i></p> <p><i>Притча про найважливіші речі</i></p> <p>Один юнак постійно непокоївся з приводу свого життя і майбутнього. Якось, гуляючи берегом моря, зустрів він мудрого старця.</p> <p>-Що тебе тривожить, юначе? - запитав старець.</p> <p>-Здається, я не можу збагнути, що в житті для мене найважливіше, -</p>	<p><i>Міркування до обговорення притчі «Найважливіші речі»</i></p> <p>-Які життєві цінності схожі на велике каміння, які – на мале, які – на пісок?</p> <p>-Як ви їх розрізняєте?</p> <p>-У якому порядку ви «наповнюєте глечик» на цьому етапі свого життя?</p> <p>-Як можна більше дбати про велике каміння?</p>

	<p>відповів юнак.</p> <p>-Це дуже просто, - сказав старець. Він підняв із землі порожнього глечика і почав заповнювати його камінням завбільшки з кулак. Заповнивши глечик по вінця, запитав: -Цей глечик повний, чи не так?</p> <p>-Так, - погодився юнак.</p> <p>Старець мовчки кивнув, узяв жменю дрібних камінців, кинув їх у глечик і злегка потрусив. Камінці заповнили пустоти між великим камінням. Він усміхнувся і запитав: -А тепер глечик повний? Юнак ствердно кивнув. Тоді старець узяв пригорщу піску і висипав його у глечик. Пісок заповнив пустоти, що залишилися.</p> <p>-Ось відповідь на твоє запитання, - сказав старець. -Велике каміння – це найважливіші речі в житті: родина, кохана людина, твій духовний розвиток, мудрість. Якщо втратиш усе, крім цього, твоє життя все одно буде повним. Він хвильку помовчав, а відтак мовив: -Дрібні камінці – це також важливі для тебе речі: робота, дім, матеріальний добробут. А пісок – дрібниці, які насправді не мають жодного значення.</p>	<p>Обов'язково запропонувати здобувачам освіти назвати найцінніші речі у професійній діяльності, зокрема акцентувати увагу, що людина – найвища цінність, задоволення професією – це теж цінність, успішне виконання функцій учителя – це теж цінність тощо. Навчити здобувачів освіти ранжувати особистісні цінності; визначати професійно-педагогічні; співвідносити їх.</p>
--	--	--

	<p>Юнак слухав дуже уважно, і старець продовжив:</p> <p>-Деякі люди роблять помилку. Вони спочатку засипають у глечик пісок, і в ньому не лишається місця для каміння. Так і в житті. Якщо витратити сили на дрібні й незначущі речі, у ньому не буде місця для найважливіших цінностей. Тому передусім подбай про велике каміння, не забувай і про дрібне. А пісок хвилі життя самі наб'ють у проміжки між ними.</p> <p><i>Вправа «Найцінніші речі»</i></p> <p>Пропонується записати близько 20 найважливіших для кожної групи цінностей, ознайомити з ними присутніх.</p> <p><i>Висновок:</i> наші цінності формуються під впливом обставин і оточення: батьків, друзів, ЗМІ, ЗВО.</p> <p>Цінності впливають на нас, нашу поведінку і визначають наш життєвий шлях.</p>	
--	---	--

3.2. Аналіз результатів дослідницько-експериментальної роботи

Апробація розробленої нами методики формування професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів передбачала її

реалізацію для здобувачів освіти ОПП Початкова освіта. Після завершення реалізації ми повторно зробили контрольний зріз за тією ж методикою, що проводили для діагностування реального стану досліджуваної проблеми (описаної нами в 2.1. та 2.2. кваліфікаційної роботи).

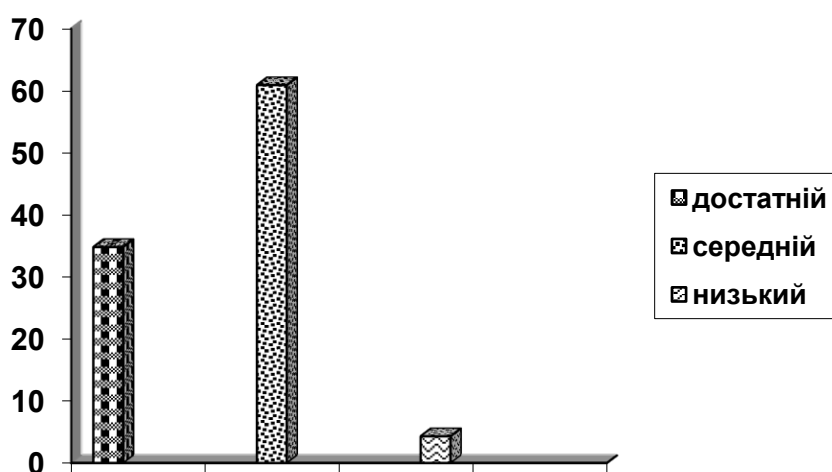
Результати дослідження рівня сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів за пізнавальним критерієм після реалізації методики нами подано в таблиці 3.2. та на діаграмі рис.3.1.

Таблиця 3.2.

Розподіл респондентів за рівнями сформованості професійно-педагогічних цінностей за пізнавальним критерієм після реалізації методики

Рівні	достатній		середній		низький	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Здобувачі освіти	8	34,7	14	61,0	1	4,3

Зобразимо це схематично на рис.3.1.

Рис.3.1. Рівні сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів за пізнавальним критерієм (після реалізації методики)

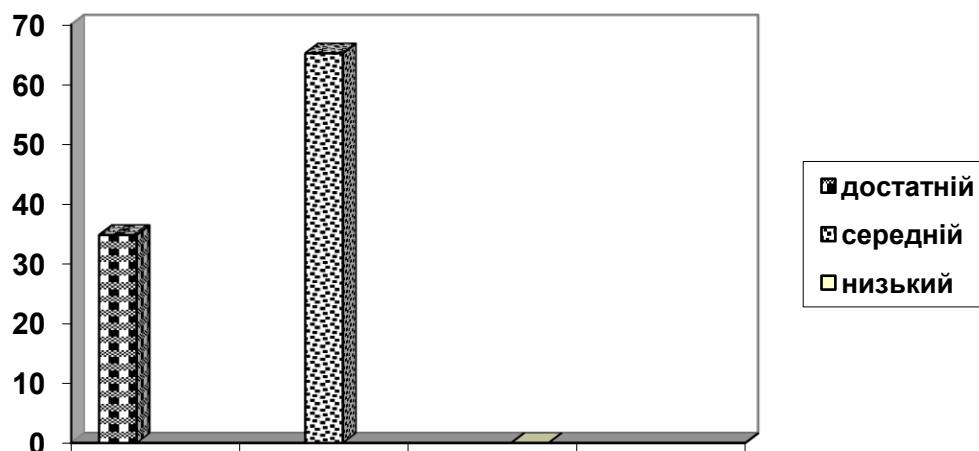
Аналіз таблиці та діаграми дає підстави для твердження, що після реалізації розробленої нами методики на 4 особи зростає кількість здобувачів освіти з достатнім рівнем сформованості професійно-педагогічних цінностей, на 2 особи знизився показник середнього рівня, а також на 2 особи - низький рівень. Тобто, методика сприяє формуванню у майбутніх учителів системи ціннісних знань, розумінню трансформації особистісних цінностей у професійні. Про це також засвідчили і відповіді здобувачів освіти під час лекцій та тренінгів, ігор, передбачених у ході реалізації методики.

Після апробації розробленої методики ми також дослідили рівень сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів за мотиваційним критерієм (таблиця 3.3. діаграма на рис. 3.2.).

Таблиця 3.3.

Розподіл респондентів за рівнями сформованості професійно-педагогічних цінностей за мотиваційним критерієм після реалізації методики

Рівні	достатній		середній		низький	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Здобувачі освіти	8	34,9	15	65,1	-	

Рис.3.2. Рівні сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових за мотиваційним критерієм

(після реалізації методики)

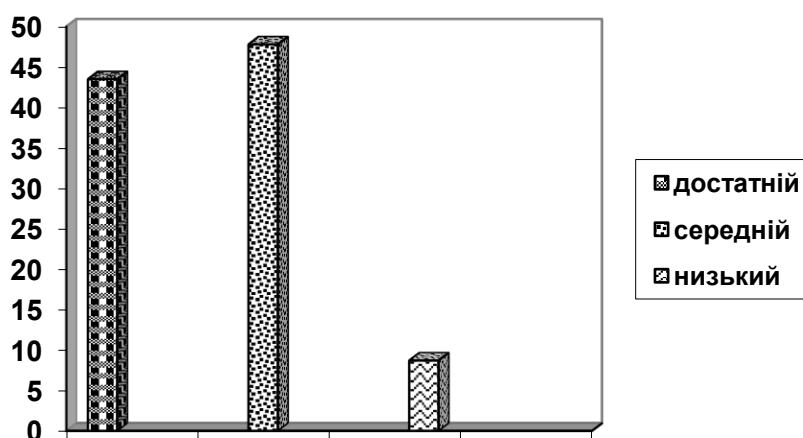
Очевидними є зміни: зросла кількість здобувачів освіти з достатнім рівнем (на 2 особи) та зменшилась кількість здобувачі освіти з низьким і середнім рівнем сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів.

Аналогічно нами досліджувався рівень сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів за діяльнісним критерієм після реалізації методики. Одержані дані нами подано відповідно в таблиці 3.4. й на діаграмі (рис.3.3.).

Таблиця 3.4.

Розподіл респондентів за рівнями сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів за діяльнісним критерієм після реалізації методики

Рівні	достатній		середній		низький	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Здобувачі освіти	10	43,4	11	47,8	2	8,8

Рис.3.3. Рівні сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів за діяльнісним критерієм

(після реалізації методики)

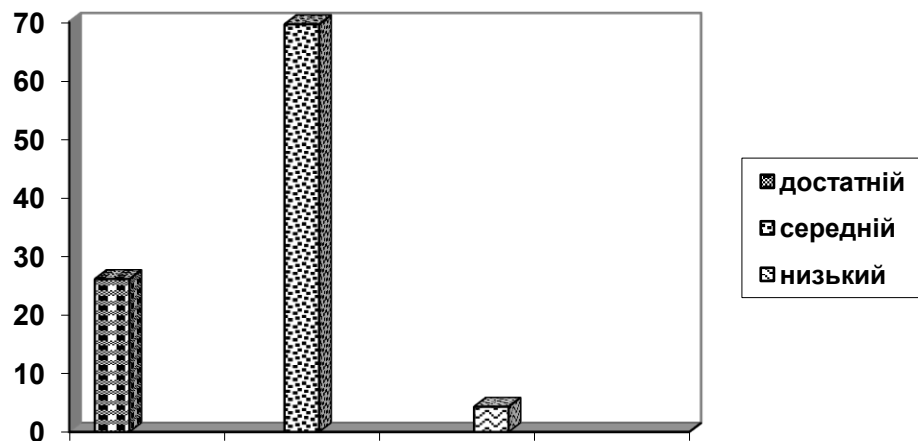
З аналізу результатів після реалізації методики також можна стверджувати про позитивну динаміку достатнього та середнього рівнів сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів.

Далі нами досліджено рівень сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкової школи за особистісним критерієм після реалізації методики (таблиця 3.5. й діаграма на рис. 3.4.).

Таблиця 3.5.

Розподіл респондентів за рівнями сформованості професійно-ціннісних орієнтацій за особистісним критерієм після реалізації методики

Рівні	достатній		середній		низький	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Здобувачі освіти	6	26,1	16	69,7	1	4,2

Рис.3.4. Рівні сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів за особистісним критерієм (після реалізації методики)

Аналіз результатів також свідчить про дієвість методики формування професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів, бо

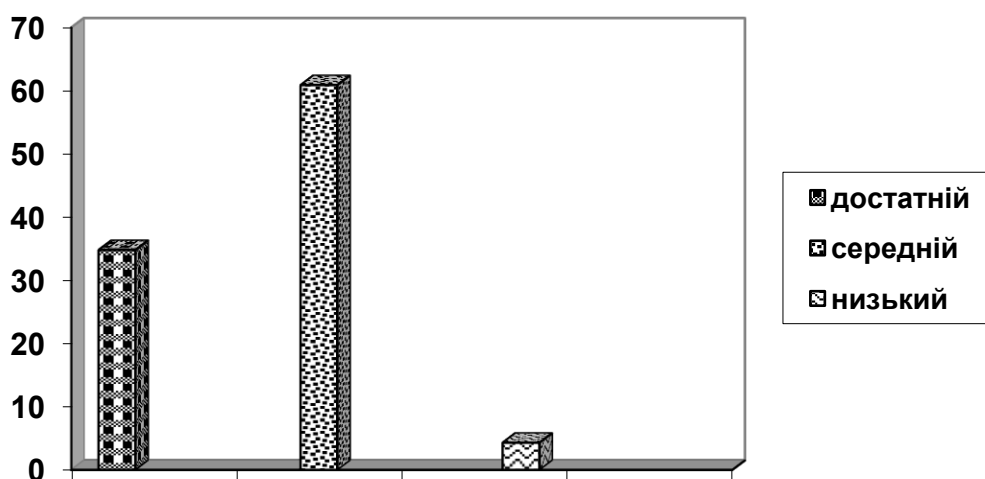
з'ясоване зростання числа респондентів з достатнім рівнем і зменшення – з низьким рівнем (відповідно на 3 та 1 особу).

Сумарний рівень сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів після реалізації подано в таблиці 3.6. і на діаграмі рис.3.5.

Таблиця 3.6.

Розподіл респондентів за рівнями сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів після реалізації методики

Рівень	достатній		середній		низький	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Здобувачі освіти	8	34,7	14	61,2	1	4,1

Рис.3.5. Рівні сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів (після реалізації методики)

Динаміку досліджених нами рівнів сформованості професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів до і після реалізації методики ми подали в таблиці 3.7. й на діаграмі (рисунок 3.6.).

Таблиця 3.7.

**Динаміка рівнів сформованості професійно-педагогічних цінностей
майбутніх учителів початкових класів до і після реалізації методики
(у %)**

Здобувачі Рівні	Респонденти (%)		
	До реалізації методики	Після реалізації методики	динаміка
Достатній	21,7	34,7	+13,0
Середній	65,3	61,2	- 4,1
Низький	13,0	4,1	-8,9

**Рис.3.6. Рівні сформованості професійно-педагогічних цінностей
майбутніх учителів початкових класів до і після реалізації методики
(у %)**

Одержані результати переконливо доводять позитивний вплив розробленої нами методики на процес формування професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів за всіма критеріями, про що свідчить зростання кількості респондентів з достатнім рівнем на 13,0% та

зменшення числа респондентів з середнім рівнем на 4,1% та з низьким рівнем на 8,9%.

Якісно аналізуючи результати дослідження рівня сформованості професійно-педагогічних цінностей здобувачів освіти після апробації методики, ми зауважуємо, що позитивно на здобувачів освіти впливають лекції передбачені, які значно поглиблюють професійно-ціннісні знання (пізнавальний критерій). Дискусії, тренінги та тренінгові вправи формують діяльнісний та мотиваційний компоненти педагогічних цінностей; тренінги також формують життєві цінності, що є складовою особистісного компонента цінностей.

Спостереження під час дослідницько-експериментальної роботи дали можливість активізувати досліджуваний процес, мотивувати здобувачів освіти до самопізнання та самоаналізу й самовдосконалення.

ВИСНОВКИ

Аналіз психолого-педагогічної літератури та практичної діяльності освітніх закладів свідчить про те, що проблема формування ціннісної сфери

особистості є надзвичайно актуальною. Особливо важливою є ця проблема, коли мова йде про підготовку фахівців, від професійної діяльності яких залежить майбутнє нації, становлення підростаючого покоління. Звідси переконливо можна стверджувати, що на сьогодні важливими є завдання пошуку нових змісту, форм і методів формування професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів.

Визначено професійно-педагогічні цінності особистості як сформовану, усвідомлену особистістю, стійку систему особистісних і професійно педагогічних цінностей, які виступають, орієнтирами педагогічної активності, мотиватором педагогічного самовдосконалення (професійна самоосвіта та самовиховання) й регулятором професійно-педагогічної ціннісної позиції та педагогічно-ціннісного становлення.

Досліджено функції професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів: пізнавальну, мотиваційну, діагностичну, розвивальну.

Доведено, що формування професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів є складним багатофакторним процесом, у результаті якого виникає феноменальне новоутворення – система педагогічних цінностей, які виступають мотиватором педагогічної діяльності, регулятором педагогічного самовдосконалення й забезпечують професійну майстерність сучасного вчителя. З'ясовано компоненти досліджуваного процесу: когнітивний (пізнавальний); мотиваційний; практичний (діяльнісний) та особистісний.

Виокремлено наступні принципи формування професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів: цілепокладання, дитиноцентризму, єдності ціннісної та професійної спрямованості особистості, творчості та гуманізації, інноваційності у педагогічній діяльності.

Досліджено особливості формування професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів: урахування в системі професійної підготовки здобувачів освіти спеціальності 013 Початкова освіта в цілому й зокрема у формуванні їхніх професійних цінностей специфіки

майбутньої професійної педагогічної діяльності сучасного вчителя в середовищі початкової школи в умовах НУШ; врахування особливостей становлення особистості людини й майбутнього фахівця в юнацькому віці, а також врахування специфіки здобувача освіти як особливої соціально-демографічної спільноти; врахування складності та етапності у реалізації формування професійних цінностей: формування пізнавального інтересу, трансформація пізнавального інтересу у професійний інтерес, мотивація та розвиток професійної активності, творчості, педагогічної позиції.

Для визначення реального стану сформованості професійно-педагогічних цінностей нами визначено критерії та показники (на основі структури досліджуваного процесу): пізнавальний, мотиваційний, діяльнісний та особистісний. До кожного із критеріїв розроблено показники та підібрано методи для діагностування їх проявів, що дало змогу дослідити стан сформованості професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів за трьома рівнями: низьким, середнім і достатнім.

За результатами дослідницько-експериментальної роботи встановлено, що здобувачам освіти спеціальності 013 Початкова освіта властивий середній рівень сформованості досліджуваного новоутворення (65,2%). Чимало здобувачів освіти мають низький рівень сформованості професійно-педагогічних цінностей (13,1%) і відносно незначна кількість – достатній.

На основі одержаних результатів вивчення актуального стану проблеми, з метою оптимізації досліджуваного процесу нами було розроблено та апробовано методику формування професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів, завданнями якої було визначено активізацію формування всіх компонентів професійно-педагогічних цінностей особистості: пізнавального, мотиваційного, діяльнісного й особистісного з урахуванням специфіки вчительської діяльності в умовах початкової школи. Методика передбачала проведення 6 занять (12 годин): 6 годин лекційних та 6 годин практичних.

Розроблена методика апробувалась в освітньому процесі професійної підготовки здобувачів ОПП 013 Початкова освіта для респондентів

дослідницько-експериментальної роботи на факультеті педагогічної освіти та соціальної роботи Волинського національного університету імені Лесі Українки. Були задіяні 23 здобувачі освіти.

Після реалізації методики було проведено повторне дослідження за аналогічною методикою вивчення актуального стану сформованості професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів.

З'ясовано дієвість і позитивний вплив розробленої методики на формування професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів за всіма критеріями, зокрема: зростання кількості респондентів з достатнім рівнем на 13,0%; зменшення числа респондентів з середнім рівнем на 4,1%; зменшення з низьким рівнем - на 8,9%.

Зроблено також якісний аналіз одержаних результатів: позитивний вплив професійно-ціннісних знань на формування когнітивного компонента ціннісної сфери особистості майбутнього вчителя, позитивна роль тренінгових занять, тренінгових вправ, ігрових технологій у розвитку мотиваційного та діяльнісного компонентів у формуванні цінностей особистості, участь здобувачів освіти у тренінгах та інших інтерактивних формах організації освітньої діяльності сприяє розвитку особистісного компонента професійно-педагогічних цінностей, зокрема трансформуванню особистих цінностей у професійні тощо.

Подальшого дослідження потребує розробка організаційно-методичного забезпечення формування професійно-педагогічних цінностей майбутніх учителів початкових класів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. П. Модернізація моделі педагогічної освіти відповідно до викликів ХХІ століття [Електронний ресурс]. *Педагогічний дискурс*. 2010. Вип. 7. С. 13–17. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/peddysk_2010_7_4.pdf
2. Арцишевский Р. А. Світоглядна освіта : теорія, історія, методика : монографія. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. 304 с.
3. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 1. С. 124–129.
4. Богущ А. М. Духовні цінності в контексті сучасної парадигми виховання. *Виховання і культура*. 2002. № 1. С. 5–8.
5. Боришевський М. Й. Духовні цінності як детермінанта розвитку й саморозвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 2008. № 2. С. 49–57.
6. Бурковська З. Є. Моделювання процесу формування професійних цінностей майбутніх фахівців аграрного профілю на прикладі бджільництва. *Молодь і ринок* : [щомісячний науково-педагогічний та економічний журнал]. 2013. № 7 (102). С. 143–146.
7. Бурцева І. І. Діагностика рівнів сформованості цінностей у студентів класичного університету. *Духовність особистості*. 2012. Вип. 2. С. 11–18.
8. Бутківська Т. В. Проблема цінностей у соціалізації особистості. Цінності освіти і виховання : наук.-метод. зб. / за ред. О. В. Сухомлинської. К. : АПНУ. 2007. С. 27–31.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ – Ірпінь : Перун, 2001. 1440 с. С. 18.
10. Волощук І. П. Формування професійних ціннісних орієнтацій старшокласників в умовах технічного ліцею : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2013. 248 с.
11. Галян І. М. Психодіагностика: навч. посіб. Київ : Академвидав, 2009. 464 с.

12. Гончаренко С.У. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
13. Горбенко Ю. Л. Особливості становлення ціннісних орієнтацій у процесі професійної підготовки військовослужбовців : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Київ, 2006. 206 с.
14. Гриньова В. М. Система цінностей як компонент педагогічної культури майбутнього вчителя. *Проблеми сучасного мистецтва і культури* : зб. наук. пр. Київ, 2008. С. 47–51.
15. Демінська Л. О. Аналіз основних положень аксіологічної науки у філософському та педагогічному аспекті. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання* : науковий журнал. Харків : ХОВНОКУ-ХДАДМ. 2011. № 11. С. 41–44.
16. Денисенко В. В. Формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів початкових класів: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Херсон, 2005. 205 с.
17. Дьяконов І. В. Зміст поняття «ціннісна орієнтація» / І. В. Дьяконов. *Мультиверсум. Філософський альманах*. Київ : Центр духовної культури, 2004. № 43. С. 93–101.
18. Зязюн І. А. Естетична регуляція ціннісної свідомості. *Вища освіта України*. 2005. № 3. С. 5–6.
19. Єрмакова С. С. Формування професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2003. 266 с.
20. Зеленов Є. А. Аксіологічний підхід до планетарного виховання молодого покоління. Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. / за заг. ред. В. І. Сипченка. Слов'янськ : Центр СДПУ, 2005. Вип. XXVIII. С. 120–125.
21. Ігнатенко П. Р. Аксіологія виховання : від термінології до постановки проблеми. *Педагогіка і психологія*. 2007. №1(14). С. 20–31.

22. Камінська О. М. Формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів у навчально-виховному процесі технічного університету : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Ужгород, 2012. 251 с.
23. Коберник Л. О. Роль та місце ціннісних орієнтацій у формуванні особистості. *Наука і освіта. Науково-практичний журнал південного наукового центру АПН України*. Одеса, 2008. № 4–5. С. 28–33.
24. Козловська І. М. Формування професійних та духовних цінностей фахівців в контексті національного виховання особистості. *Нові технології навчання*. 2010. № 66. С. 107–113.
25. Марценюк І. П. Навчальний процес в університеті як чинник формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів. *Науковий вісник СНУ ім. Лесі Українки. Серія : Педагогічні науки*. Луцьк : РВВ Вежа, 2013. № 7 (256). С. 149–153.
26. Марценюк І. П. Теоретичні засади формування ціннісних орієнтацій студентської молоді. *Науковий вісник ВНУ ім. Лесі Українки. Серія : Педагогічні науки*. Луцьк : РВВ Вежа, 2010. № 13. С. 101–104.
27. Мільто Л. О. Формування творчої індивідуальності майбутнього вчителя в процесі професійної педагогічної підготовки : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ, 2001. 20 с.
28. Мотуз Т. Цінності професійної діяльності вчителя початкових класів нової української школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 70. Т. 3. С. 85–88.
29. Норов О. С. Гуманістичні ціннісні орієнтації. *Рідна школа*. 2007. № 11. С. 25–27.
30. Павлова О. Г. Аксиологічні основи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Випуск 78. 2020. С.169-172.
31. Пальшкова І. О. Педагогіка: професійно-педагогічна культура вчителя. Навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2011. 192 с.

32. Панченко Л. М. Філософія освіти: ціннісні аспекти [Текст]. Гілея. *Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки* : Наук. вісник : зб. наук. праць. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. Вип. 18. С. 262–269.
33. Пехота О. М. Індивідуальність учителя: теорія і практика : навчальний посібник. Миколаїв: Іліон, 2011. 272 с.
34. Пехота О. М., Серета І. В. Прасол Н. О. Формування технологічної культури майбутнього викладача : монографія. Миколаїв: Іліон, 2016. 314 с.
35. Полякова Г. А. Вплив освітнього середовища вищого навчального закладу на формування професійної компетентності фахівця. *Вища школа*. 2010. № 10. С. 78–87.
36. Пометун О. І. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти. *Рідна школа*. 2005. № 1. С. 65–69.
37. Пономарьова Г. Ф., Бабакіна О. О., Беляєв С. Б. Нові педагогічні технології : навч.-метод. посіб. / Комунал. закл. «Харків. гуманітар.-пед. акад.» Харків. облради. Харків : СПД-ФО Захаренко В. В., 2013. 282 с.
38. Плохотнюк О. С. Формування професійно ціннісних орієнтацій студентів мистецько-педагогічних спеціальностей у процесі музично-виконавської діяльності : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Луганськ, 2009. 20 с.
39. Психологічний тлумачний словник / ред. О. П. Чижова. Харків : Прапор, 2004. 650с.
40. Савченко О. Я. Альтернативні можливості початкової освіти. *Початкова школа*. 2004. № 5 С. 3–6. Савченко О. Я. Системний підхід до модернізації змісту загальної середньої освіти. *Рідна школа*. 2010. № 1–2. С. 3–7.
41. Савченко О. Я. Ключові компетентності – інноваційний результат шкільної освіти. *Рідна школа*. 2011. № 8–9. С. 4–8. 92
42. Сухомлинська О. В. Сучасні цінності у вихованні: проблеми, перспективи. *Шлях освіти*. 2006. №1. С. 24–27.

43. Танько Т. П. Розвиток творчого потенціалу педагога в умовах модернізації системи післядипломної педагогічної освіти. Витоки педагогічної майстерності. Серія Педагогічні науки. Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г. Короленка. Випуск 6. 2009. С. 146-149.
44. Філософський словник соціальних термінів / під ред. В. П. Андрущенка. Київ– Харків : БАО, 2015. 669 с.
45. Ціпан Т. С. Професійна компетентність сучасного вчителя. Інноватика у вихованні. 2016. Вип. 3. С. 174-181.
46. Червінська І.Б. Соціокультурна детермінація професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів . Гірська школа Українських Карпат. Наукове фахове вид. з пед. наук. 2013. № 10. С.245–247.
47. Чулков Р. О. Активна професійна позиція педагога, її структура та показники. Педагогічне Криворіжжя : педагогічний альманах. Кривий Ріг, 2023. Вип. 9. С. 48-49.
48. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2007. 640 с.
49. Шемигон Н. Ю. Проблема ціннісних орієнтацій у професійній підготовці майбутніх вчителів. *Дидактика професійної школи*: зб. наук.праць. Хмельницький : ХНУ, 2010. Вип. 3. С. 45–48.
50. Щербань П. М. Прикладна педагогіка : навч.-метод. посіб. Київ : Вища школа, 2002. 215 с.
51. Щербина С. М. Задачний підхід та принцип рольової перспективи в педагогічному процесі – основа активізації професійної позиції студентів. Педагогіка вищої та середньої школи. Зб. наук. праць. Кривий Ріг, 2003. С. 45–50.
52. Щербина С. М. Формування активної професійної позиції майбутніх педагогів в навчально-виховному процесі. Наукові записки. Вип. 51. Серія : пед. науки. Кіровоград, 2007. С. 89–93.

ПСИХОДІАГНОСТИЧНІ МЕТОДИКИ

1. ЕКСПРЕС-ДІАГНОСТИКА СОЦІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Методика сприяє виявленню особистих, професійних і соціально-психологічних орієнтацій і переваг, може бути корисна і при виборі професії, і при оцінюванні працівника у процесі найму й атестації кадрів.

Інструкція. Вам запропоновані 16 тверджень. Оцініть значущість кожного з них для себе за схемою: від 10 (неважливо) до 100 (дуже важливо).

Питальник

1. Захоплююча робота, яка приносить задоволення.
2. Високооплачувана робота.
3. Вдале одруження або заміжжя.
4. Знайомство з новими людьми, соціальні заходи.
5. Залучення до суспільної діяльності.
6. Ваша релігія.
7. Спортивні вправи.
8. Інтелектуальний розвиток.
9. Кар'єра.
10. Красиві машини, одяг, будинок тощо.
11. Проведення часу в колі сім'ї.
12. Декілька близьких друзів.
13. Робота на добровільних засадах у некомерційних організаціях.
14. Медитація, роздуми, молитви тощо.
15. Здорова збалансована дієта.
16. Читання освітньої літератури, перегляд освітніх передач, самоудосконалення тощо.

Оцінювання та інтерпретація результатів

Розподіліть бали відповідно до таблиці (цифри в розділах – номери відповідних тверджень).

Професійні	Фінансові	Сімейні	Соціальні	Суспільні	Духовні	Фізичні	Інтелектуальні
1	2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15	16
Разом балів:	Разом балів:	Разом балів:	Разом балів:	Разом балів:	Разом балів:	Разом балів:	Разом балів:

Чим вища сумарна кількість балів в кожному розділі, тим більшу цінність має для вас вказаний напрямок. При цьому чим ближчі один до одного значення у всіх восьми розділах, тим більш різнобічною людиною ви є.

2. ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

(К. Земфір в модифікації А. Реана),

Здебільшого внутрішня мотивація проявляється тоді, коли діяльність суб'єкта має для нього першочергове значення. Якщо в основі професійної діяльності лежать інші інтереси, зовнішні по відношенню до змісту самої роботи, (наприклад, престижність роботи, зарплата, умови роботи та ін.), то в такому випадку буде зовнішня мотивація, яка має два полюси: позитивний і негативний.

Інструкція. В таблиці показані основні мотиви професійної діяльності. Дайте оцінку їх значущості для вас за п'ятибальною системою.

Шкала мотивації професійної діяльності

№ з/п	Мотиви професійної діяльності	В дуже незначній мірі 1 бал	Не в дуже значній мірі 2 бали	В середній мірі 3 бали	В значній мірі 4 бали	В дуже значній мірі 5 балів
1	Грошовий заробіток					
2	Прагнення до удосконалення по роботі, можливість продовження навчання					
3	Прагнення уникати критики з боку керівника і співробітників					
4	Прагнення уникати можливих неприємностей і покарань					
5	Потреба у досягненні поваги і авторитету з боку інших на роботі					
6	Задоволення від самого процесу роботи					
7	Можливість якомога повної самореалізації в даному виді					

	діяльності професією)	(за					
--	--------------------------	-----	--	--	--	--	--

Обробка результатів тестування

Підраховуються показники внутрішньої мотивації (ВМ), зовнішньої мотивації (ЗМ) та зовнішньої негативної мотивації (ЗНМ) за формулами:

$$ВМ = \frac{п.6 + п.7}{2}$$

$$ЗМ = \frac{п.1 + п.7 + п.5}{2}$$

$$ЗНМ = \frac{п.3 + п.4}{2}$$

Інтерпретація результатів тестування

На основі одержаних результатів визначається мотиваційний комплекс особистості, який являє собою певні співвідношення між собою трьох видів мотивації (ВМ, ЗМ, ЗНМ).

До найкращих оптимальних мотиваційних комплексів слід віднести такі два типи сполучень:

$$ВМ > ЗМ > ЗНМ \quad \text{і} \quad ВМ = ЗМ > ЗНМ.$$

Найширшим мотиваційним комплексом є тип:

$$ЗНМ > ЗМ > ВМ.$$

Між цими типами розміщені проміжні з точки зору їх ефективності мотиваційні комплекси.

При інтерпретації слід враховувати не тільки тип мотиваційного комплексу, але й те, наскільки сильно один тип мотивації перевищує другий за ступенем вираженості.

3. МЕТОДИКА «ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ» (М. Рокича)

Методика, розроблена М. Рокичем, базується на прямому ранжуванні списку цінностей. Автор розрізняє два класи цінностей:

1. Термінальні – переконання в тому, що кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб до неї прагнути. Стимулюючий матеріал представлений набором з 18 цінностей.

2. Інструментальні – переконання в тому, що якийсь образ дій або властивість особистості є переважним в будь-якій ситуації. Стимулюючий матеріал також представлений набором з 18 цінностей.

Цей поділ відповідає традиційному діленню на *цінності-цілі* і *цінності-засоби*.

Особливості проведення процедури тестування:

Респонденту пропонуються два списки цінностей (по 18 у кожному) або на листах паперу в алфавітному порядку, або на картках. У списках респондент привласнює кожній цінності ранговий номер, а картки розкладає у порядку значущості. Остання форма подачі матеріалу дає надійніші результати. Спочатку пред'являється набір термінальних, а потім – інструментальних цінностей.

Для подолання соціальної бажаності та глибшого проникнення в систему ціннісних орієнтацій випробовуваного можливі зміни інструкцій, які дають додаткову діагностичну інформацію і дозволяють зробити більш обґрунтовані висновки. Так, після основної серії можна попросити випробовуваного ранжувати картки, відповідаючи на такі питання:

1. У якому порядку і в якому ступені (у відсотках) реалізовані дані цінності у Вашому житті?

2. Як би Ви розташували ці цінності, якби стали таким, яким мріяли?

3. Як зробила б це, на Вашу думку, більшість людей?

4. Як це зробили б Ви 5 або 10 років тому?

5. Як це зробили б Ви через 5 або 10 років?

6. Як ранжували б картки близькі Вам люди?

Обстеження краще проводити індивідуально, але можливе і групове тестування.

Інструкція:

«Зараз Вам буде запропоновано набір з 18 карток з позначенням цінностей. Ваше завдання – розкласти їх у порядку значущості для Вас як принципів, якими Ви керуєтесь у житті.

Кожна цінність написана на окремій картці. Уважно вивчіть картки і, вибравши ту, яка для Вас найбільш значуща, помістіть її на перше місце. Потім виберіть другу за значущістю цінність і помістіть її услід за першою. Виконайте те ж зі всіма картками, що залишилися. Найменш важлива залишиться останньою і займе 18 місце.

Робіть не поспішаючи, вдумливо. Якщо в процесі роботи Ви зміните свою думку, то можете виправити свої відповіді, помінявши картки місцями. Кінцевий результат повинен відображати Вашу дійсну позицію».

Список А (термінальні цінності):

1) активне діяльне життя (повнота і емоційна насиченість життя);

- 2) життєва мудрість (зрілість думок і здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом);
- 3) здоров'я (фізичне і психічне);
- 4) цікава робота;
- 5) краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві);
- 6) любов (духовна і фізична близькість з улюбленою людиною);
- 7) матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів);
- 8) наявність хороших і вірних друзів;
- 9) суспільне визнання (пошана оточення, колективу, товаришів по роботі);
- 10) пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток);
- 11) продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей);
- 12) розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення);
- 13) розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків);
- 14) свобода (самостійність, незалежність у думках, вчинках);
- 15) щасливе сімейне життя;
- 16) щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому);
- 17) творчість (можливість творчої діяльності);
- 18) упевненість в собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх суперечностей, сумнівів).

Список Б (інструментальні цінності):

- 1) акуратність (охайність), уміння тримати в порядку речі, порядок у справах;
- 2) вихованість (хороші манери);
- 3) високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання);
- 4) життєрадісність (почуття гумору);
- 5) старанність (дисциплінованість);
- 6) незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче);
- 7) непримиренність до недоліків у собі й інших;
- 8) освіта (широта знань, висока загальна культура);
- 9) відповідальність (відчуття обов'язку, уміння тримати своє слово);
- 10) раціоналізм (уміння логічно мислити, ухвалювати обдумані, раціональні рішення);
- 11) самоконтроль (стриманість, самодисципліна);
- 12) сміливість в обстоюваннях своєї думки, поглядів;

- 13) тверда воля (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами);
- 14) терпимість (до поглядів і думок інших, уміння прощати іншим їх помилки);
- 15) широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички);
- 16) чесність (правдивість, щирість);
- 17) ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі);
- 18) чуйність (дбайливість).

4. ВИЗНАЧЕННЯ ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ (MUST-ТЕСТ)

(П. Іванов, О. Колобова)

Методика є різновидом вербальних проєктивних тестів. Запропонований набір Must-тест дає змогу визначити п'ятнадцять життєвих цілей-цінностей в осіб післяшкільного віку.

Продовжіть надруковані на розданих бланках речення. Важливо, щоб думки, внесені в бланк, були щирими і належали саме Вам. Запишіть будь-які думки, які видаються Вам важливими.

Бланк відповідей

П.І.П.

Стать _____

Вік _____

Освіта _____

Дата _____

Я обов'язково повинен _____

Я обов'язково повинен _____

Я обов'язково повинен _____

Я обов'язково повинен _____

Я обов'язково повинен _____

Я обов'язково повинен _____

Жахливо, якщо _____

Жахливо, якщо _____

Жахливо, якщо _____

Жахливо, якщо _____

Жахливо, якщо _____

Жахливо, якщо _____

Я не можу терпіти _____

Я не можу терпіти _____

Я не можу терпіти _____

Я не можу терпіти _____

Я не можу терпіти _____

Я не можу терпіти _____

Оцінювання результатів

Для опрацювання даних, отриманих за допомогою цього тесту, не існує стандартизованої процедури, немає таких Мизі-тем, які дослідникові обов'язково треба знайти серед відповідей досліджуваних. Тому для кожної вибірки і для кожного досліджуваного, як правило, виділяють індивідуально-унікальний набір. Далі наведено список цінностей-цілей і приклади тверджень досліджуваних, що стосуються цієї цінності.

Список цінностей взятий з методики «Життєві цілі» (Е. Дісл, Р. Райян в модифікації Н. Ключової та В. Чіркова).

Свобода, відкритість і демократія в суспільстві. Висловлювання, в яких міститься ставлення до духовного стану суспільства («Я не можу терпіти бездарність і бездуховність влади»), які вказують на необхідність соціальної справедливості («Я не можу терпіти існуючого свавілля»), відображають вимоги до влади на всіх рівнях («Я не можу терпіти ... бездуховних начальників»).

Безпека і захищеність. Висловлювання, що стосуються стурбованості непередбачуваними подіями в суспільстві і страхів за своє життя та за життя своїх близьких («Жахливо, якщо почнеться війна», «Жахливо, якщо зло перемаже»).

Служіння людям. Висловлювання, пов'язані з цілями, допомогою і сприянням іншим людям у житті чи професії (у т. ч. студентам): «Я обов'язково повинна випустити своїх студентів грамотними людьми»; «Я обов'язково повинна зробити все, щоб мої студенти були щасливими».

Влада і вплив. Твердження, що входять до цієї групи, пов'язані з прагненням педагога проявляти свою владу над іншими, здійснювати на них вплив: «Жахливо, якщо мене мають ні за що», «Я обов'язково повинна бути авторитетом для своїх студентів».

Знаменитість. До групи належать твердження, пов'язані з прагненням звернути на себе увагу, бути відомим багатьом людям: «Жахливо, якщо про мене всі забудуть, коли я помру»; «Я обов'язково повинна залишити свій слід у житті».

Автономність. Висловлювання, пов'язані з потребою робити те, що сама людина вважає важливим, не залежати від думки оточення, самій визначати своє життя: «Жахливо, якщо від тебе нічого не залежить»; «Я не можу терпіти, коли мені вказують, що я повинна робити»; «Я обов'язково повинна виконати задумане».

Матеріальний успіх. Твердження, пов'язані з прагненням до матеріального благополуччя, гарантованих заробітків, гарних умов життя: «Жахливо, якщо я все життя

проживу в гуртожитку»; «Я не можу терпіти, коли затримують зарплату»; «Я обов'язково повинна знайти високооплачувану роботу».

Багатство духовної культури. Твердження, що стосуються прагнення до духовного вдосконалення, бажання приєднатися до досягнень культури, мистецтва тощо: «Я обов'язково повинна знаходити час для читання»; «Я не можу терпіти убогих духом».

Особистісне зростання. Висловлювання, що стосуються вимог до себе, прагнення до саморозвитку як особистості і професіонала: «Я не можу терпіти, коли люди не прагнуть до високих цілей»; «Я обов'язково повинна не зупинятися на досягнутому рівні».

Здоров'я. До цієї групи належать твердження, що відображають прагнення мати хороше здоров'я, вести здоровий спосіб життя, займатися спортом: «Жахливо, якщо я важко захворію»; «Я не можу терпіти людей, які не думають про своє здоров'я»; «Я обов'язково повинна зайнятися аеробікою (плаванням)».

Прив'язаність і любов. Твердження цієї групи свідчать про потребу мати близьких людей, містять стурбованість про стосунки зі значущими людьми: «Жахливо, якщо я буду зовсім сама»; «Жахливо, якщо тебе ніхто не любить».

Привабливість. Висловлювання, що стосуються прагнення мати привабливу зовнішність, слідувати моді, бути задоволеною своїм зовнішнім виглядом: «Жахливо, якщо людина не слідкує за собою»; «Я обов'язково повинна добре виглядати»; «Не можу терпіти неохайних чоловіків».

Почуття задоволення. До групи зараховують висловлювання, що стосуються фізичного комфорту, отримання насолоди від гарної їжі, вина, сексу та ін.: «Я обов'язково повинна спробувати в цьому житті все»; «Не можу терпіти „синіх панчіх”».

Міжособистісні контакти і спілкування. Твердження, що стосуються потреби відчувати себе частиною якоїсь групи, мати своє коло спілкування; страхів, пов'язаних із самотністю і нерозумінням: «Жахливо, якщо мене перестане розуміти оточення»; «Жахливо, якщо зовсім немає друзів».

Багате духовно-релігійне життя. Твердження, що стосуються віри в Бога, прагнення жити відповідно до релігійних переконань: «Жахливо, якщо я втрачу віру в Бога»; «Я обов'язково повинна піти до церкви».

Орієнтовний набір тестових запитань для здобувачів освіти

1. Аксіологія –
2. Особистість –
3. Особистісне становлення –
4. Професійне становлення –
5. Соціальна активність –
6. Креативність –
7. Цінність –
8. Ціннісна орієнтація –
9. Професійно-ціннісна орієнтація –
10. Професійні цінності –
11. Загальнолюдські цінності –
12. Пізнання світу –
13. Життєва позиція –
14. Самовиховання –
15. Саморегуляція –
16. Відповідальність –
17. Ціннісна сфера особистості –
18. Ієрархія цінностей –
19. Ціннісне ставлення –
20. Виховання –
21. Світогляд –
22. Система цінностей –
23. Світоглядна культура –
24. Соціальна позиція –
25. Соціальна активність –
26. Аксіологічний підхід –
27. Цінності-цілі –
28. Цінності-засоби –
29. Цінності-умови –
30. Базові ціннісні орієнтації –

АНКЕТА

Шановний студенте!

Ми досліджуємо проблему формування професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів. Просимо Вас відповісти на запитання відверто, пропонувати свої варіанти відповідей, що допоможе в пошуку конструктивних шляхів вирішення досліджуваної проблеми.

Виберіть одну відповідь або впишіть свій варіант відповіді.

1. Чи важлива для професійного становлення сформованість ціннісної сфери особистості майбутнього фахівця?

- Так _____ 10
- Ні _____ 0
- Не знаю _____ 1
- Щось інше (напишіть) _____ 5

2. Яку роль відіграють цінності в особистісному становленні людини?

- Визначальну _____ 10
- Одну із провідних _____ 10
- Не відіграють _____ 0
- Не знаю _____ 0
- Мені байдуже _____ 0
- Щось інше (напишіть) _____ 5

3. Якою Ви бачите свою майбутню професійну діяльність?

- Успішною _____ 10
- Творчою _____ 10
- Невдалою _____ 0
- Не знаю _____ 0
- Байдуже _____ 0
- Щось інше (напишіть) _____ 5

4. Чи властиві Вашій професії елементи креативності?

- Так _____ 10
- Ні _____ 0
- Не знаю _____ 2
- Не замислювався _____ 0
- Щось інше (напишіть) _____ 5

5. Чи має людина працювати над формуванням своєї системи ціннісних орієнтацій?

- Так _____ 10
- Ні _____ 0
- Не знаю _____ 2

- Мені байдуже _____ 0
- Щось інше (напишіть) _____ 5

6. Хто або що впливає на формування професійно-ціннісних орієнтацій особистості (можна вибрати 5 відповідей)?

- Сім'я _____ 2
- Навчальний заклад _____ 2
- Друзі _____ 2
- ЗМІ _____ 2
- Релігія _____ 2
- Мистецтво _____ 2
- Щось інше або хтось інший (напишіть) _____ 2

7. Чи аналізували Ви свої ціннісні орієнтації?

- Так _____ 10
- Ні _____ 0
- Інколи _____ 5
- Щось інше (напишіть) _____ 5

8. Чи належить до Вашої системи цінностей професійна педагогічна майстерність?

- Так _____ 10
- Ні _____ 0
- Більше так, ніж ні _____ 6
- Більше ні, ніж так _____ 4
- Не знаю _____ 2
- Щось інше (напишіть) _____ 5

9. Чи розділяєте Ви поняття «цінність» і «ціннісні орієнтації»?

- Так _____ 10
- Ні _____ 0
- Не знаю _____ 2
- Щось інше (напишіть) _____ 5

10. Чи достатньо впливає Ваш ЗВО на формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів?

- Так _____ 10
- Ні _____ 0
- Не знаю _____ 2
- Щось інше (напишіть) _____ 5.

Дякуємо за відповідь!

(цифрами в анкеті зазначено присвоєні бали на відповіді студентів)

